

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI VÁZLATOK

REGNUM

ESSAYS IN CHURCH HISTORY IN HUNGARY

2006/3-4

MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
BUDAPEST

Kiadó – Publisher

**MAGYAR EGYHÁZTÖRTÉNETI ENCIKLOPÉDIA MUNKAKÖZÖSSÉG
(METEM)**

Pannonhalma–Budapest

**METEM INTERNATIONAL SOCIETY FOR ENCYCLOPEDIA
OF CHURCH HISTORY IN HUNGARY**

Toronto, Canada

HISTORIA ECCLESIASTICA HUNGARICA ALAPÍTVÁNY

Szeged

Főszerkesztő – General Editor
CSÓKA GÁSPÁR

Tiszteletbeli elnök – Honorary President

GABRIEL L. ASZTRIK

Szerkesztőbizottság – Board of Editors

*HUNGARY: Barna Gábor, Beke Margit, Csóka Gáspár, Dóka Klára, Érszegi Géza,
Galambos Ferenc Iréneusz, Kiss Ulrich, Mészáros István, Rosdy Pál, Sill Ferenc,
Solymosi László, Szabó Ferenc,
Török József, Várszegi Asztrik, Zombori István;
AUSTRIA: Valentiny Géza; CANADA: Bonkáló Ervin, **Horváth Tibor** (alapító);
GERMANY: Adriányi Gábor, Tempfli Imre
ITALY: Somorjai Ádám, Szilas László, Németh László;
USA: Steven Béla Várdy*

Felelős szerkesztő – Editor
ZOMBORI ISTVÁN

A szerkesztő munkatársa
ZVARA EDINA

Felelős kiadó – Publisher
VÁRSZEGI ASZTRIK

Az angol nyelvű összefoglalókat fordította:
PUSZTAI ILDIKÓ

ISSN 0865–5227

Nyomdai előkészítés:
SIGILLUM 2000 Bt. Szeged
Nyomás és kötés:
Juhász Nyomda Kft.

TARTALOM

TANULMÁNYOK – ESSAYS

MARTON Szabolcs	Az egyháziak italfogyasztása a középkori Magyarországon <i>Alcohol Consumption of the Clergy in Hungary during the Middle Ages</i>	5
POSZTÓS Ildikó Piroska	A spanyol Tóth Tihamér-jelenség <i>El caso de Tihamér Tóth</i> <i>The Tihamér Tóth Phenomenon</i>	17
MÉSZÁROS István	Mindszenty és Barankovics. Mindszenty, a döntőbíró <i>Mindszenty and Barankovics. Mindszenty, the Adjudicator</i>	35
Péter MIKLÓS	The Connection Between Catholicism and Politics. Outline of the History of Ideas: Europe and Hungary <i>A katolicizmus és a politikum kapcsolata</i> <i>Eszmetörténeti vázlat: Európa és Magyarország</i>	59
GLESZER Norbert	Zsidó-búcsúk ma. A magyarországi csodarabbikhoz folytatott zárandoklatok átstrukturálódása az ezredfordulón. <i>Jewish Pilgrimages Today. Restructuring of Pilgrimages to Miracle-working Rabbis at the Turn of the Century</i>	69
NAGY Márta	A magyarországi macedovlachok regionális tudata a műalkotások tükrében <i>Regional Identity of Macedovlachs in Hungary as Reflected in Works of Art</i>	95

FORRÁSOK – SOURCES

SOMORJAI Ádám OSB	Adalékok Kelemen Krizosztom Pannonhalmi Főapát kinevezéséhez és lemondásaihoz <i>Further Data on the Nominations and Resignations of Krizosztom Kelemen, Archabbot of Pannonhalma</i>	105
----------------------	---	-----

MÓDSZERTAN, ADATTÁR, SZEMLE METHODOLOGY, DATA STORE, SURVEYS

TÓTH Sándor László	Kosztolnyik J. Zoltán (1930–2006)	
MOLNÁR Gábor	Egy bogotái magyar szociális projekt története. Interjú P. Mustó Péter SJ-vel. Második rész <i>History of a Hungarian Social Project in Bogota. Interview with P. Péter Musto SJ by Gábor Molnár. Second Part</i>	161
ZVARA Edina	Egyháztörténeti könyvek és kiadványok 2005, 2006 <i>Books Concerning Ecclesiastic History 2005, 2006</i>	189

Habsburg Mária, Mohács özvegye: a királyné és udvara, 1521–1531: Budapesti Történeti Múzeum, 2005. szeptember 30–2006. január 9.: Slovenská národná galéria, 2006. február 2–április 30. A katalógus szerk. Réthelyi Orsolya et al. Budapest: Budapesti Történeti Múzeum, 2005. 295 p.

A 2005-ben megrendezett kiállítás és katalógus bemutatja Mária királyné (vagy ahogy Európában ismerték, Magyarországi Mária) személyiségét, környezetét (különös tekintettel az udvarában tevékenykedő művészekre), felvillantja Lutherrel való kapcsolatát és korai reformációs gondolatvilágát, valamint politikai szerepét Magyarországra érkezésétől németalföldi helytartóságáig. Hangsúlyt kap a 16. század elejének egyházi és világi zenéje, a humanista műveltség tárgyi emlékei, s Mária és II. Lajos alakjának későbbi történeti és művészeti recepciója. A kötetben lévő tanulmányok: *Kubinyi András*: Habsburg Mária királyné udvartartása és a politika, 1521–1526; *Pálffy Géza*: Új dinasztia, új udvar, új politikai döntéshozatal. Korszakváltás Magyarországon a mohácsi csata után; *Fazekas István*: Oláh Miklós, Mária királyné titkára (1526–1539); *Csepregi Zoltán*: Udvari papok Mária királyné környezetében; *Václav Bůžek*: Saját országában idegen; *Kurt Löcher*: Hans Krell – II. Lajos magyar király és Habsburg Mária udvari festője; *Mikó Árpád*: II. Lajos király címerlevelei. Egy speciális heraldikai reprezentációs forma művészettörténeti kérdései a késő Jagelló-korban Magyarországon; *Magyar Károly*: „Et ... introivit ad Hungariam sola germanica ancilla nomine Maria...” Habsburg Mária és Buda; *Réthelyi Orsolya*: „...Maria regina ... nuda venerat ad Hungariam...” A királyné kincsei; *Zuzana Ludíková*: A budai egyházi kincsek sorsa Pozsonyban; *Jacqueline Kerkhoff*: Habsburg Mária németalföldi udvara – 1531–1558.

Hervay F. Levente–Legeza László–Szacsvey Péter: Ciszterciek. 2. kiad. Budapest: Mikes, 2005. 48 p., [64] t. (Szerzetesrendek a Kárpát-medencében)

A 11. században egy olyan szerzetesi közösség jött létre, amelynek célja az volt, hogy „elhagyják a fényűző környezetet, a szertartások pompáját, a kényelmes életet. Háta akartak fordítani a világnak, hogy egyszerűségben, szegénységben, kézi munkát végezve testvéri szeretetben éljenek.” Erre vállalkozott huszonegy szerzetes, akik 1098-ban apátjuk, Róbert vezetésével elhagyták a Cluny hagyományokat követő molesmei apátságot, és megalapították Cisterciumot (Cîteaux). A rend erről a helyről kapta a nevét, ők a ciszterciek. A ciszterci reform szülőhazájában, Franciaországban terjedt el a legnagyobb mértékben. Magyarországon II. Géza uralkodásának idején (1141–1162) alapították meg az első monostorukat Cikádon 1142-ben. A szerzetesek Heiligenkreuzból (Ausztria) érkeztek, s telepedtek le a királyi birtokon. A kötet a ciszterciek történetén túl bemutatja magyarországi monostoraikat, azok építészeti jellegzetességeit, tipikus beszállását, a generális káptalanokat, s a szerzetesek életét a monostorokban.

Horváth Ernő: A petőházi templom, iskola és temető kert története. Budapest: Horváth E.; Petőháza: Önkormányzat, 2005. 98 p.

Petőháza környékén az első, Szent István korabeli templomot a mai muzeumi temető mellett találták meg, amely valószínűleg a tatárjáráskor megsemmisült. Szentmiklóson a 13. század végén Árpád-kori alapokon létesült a templom, amelyet a törökök 1683-ban romboltak le, 1722-ben lángok martaléka lett, majd 1725-ben helyreállították. 1925–1935 között új templomot építettek. Ehhez tartozott a petőházi főkegyház is a kezdetektől 1943-ig, amíg a plébánia elkészült.

Horváth István: Szent Cecília temploma: Gutaháza – Rábatöttös – Zsennye. Rum: Római Katolikus Plébánia, 2005. 18 p.

A középkori eredetű, román stílusú Szent Cecília temploma három Vas megyei falu, Rábatöttös, Zsennye és Gutaháza közös temploma. Ékességei azok a freskók, amelyeket Dorffmeister István alkotott az 1770-es évek elején.

Horváth Zoltán György–Gondos Béla: A Balatontól a Bakonyig: Veszprém megye középkori templomai a teljesség igényével = In den Bergen nördlich vom Plattensee: mittelalterliche Kirchen im Komitat Veszprém = Among the hills to the north of Balaton: medieval churches of Veszprém County. Budapest: Romanika, 2005. 295 p. (A Szent Korona öröksége, 6.)

A könyvsorozat célja a „magyar Szent Korona felségterületén” található kincsek részletes megismertetése. Jelen kötetben a következő földrajzi területek középkori templomairól olvashatunk: Középkori templomok és templomromok Veszprém környékén, a Balaton északi partvidékén, Tapolcától Nagyvásonyig, a Somló-hegy környékén, valamint Pápától Zircig.

Idő és emlékezet: tanulmányok az időről az ezredfordulón. Szerk. Barna Gábor. Budapest: Kairosz, 2005. 189 p. (Szegedi vallási néprajzi könyvtár, 14.)

A 2000. október 3–4. között rendezett V. Szegedi Vallási Néprajzi Konferencia szerkesztett előadásai olvashatók a kötetben: *Voigt Vilmos*: A jövőre emlékezés. *Szilárdfy Zoltán*: Szent István király lelkiségének motívumai az első évezred fordulóján. *Dienes Erzsébet*: A világvége előjelei az Érdy Kódexben és a két könyvben. *D. Tóth Judit*: Az örökkévalóság történései. A Péter-apokalipszis túlvilágképe. *Landgraf Ildikó*: „Ezer telik, ezer nem, kő kövön nem marad.” – Előjelek, jövendölések a mondákban. *Törőcsik István*: A „jezsuita könyv” – jövendölések a világ végétől. *Lengyel Ágnes*: „Figyelmezteti Mária gyermekeit...” – Világvége jövendölések az ezredfordulón a népi valóság szövegeiben. *N. Szabó Magdolna*: Az átszerkesztett emlékezet. *Józsa László*: Idő és emlékezet. *Kámán Erzsébet*: A szakrális és a profán idő szerveződése az ünnepi szertartásokban. *Gulyás Anna*: Semana Santa: Nagyhét egy andalúziai faluban. *Limbacher Gábor*: Jelenések Mária eljegyzése évköri ünnepén. *Mód László–Simon András*: „Vannak, valóságosan vannak, akik látták...” *Erdélyi Mónika*: „Emlékezzetek sokszor e’ napra, és imádjátok Istent”. *Csóka-Jaksa Helga*: Október 23-a megünneplése Szegeden 1997-ben.

A katolikus egyház Ausztriában. Szerk. Ferdinando Citterio, Luciano Vaccaro, Somorjai Ádám OSB. Budapest: Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Egyháztörténeti Bizottsága, 2005. 306 p. (Ecclesia Sancta 9.)

A kereszténység felvétele óta mind az osztrák államterület, mind az osztrák állam összeurópai jelentősége erőteljes változásokon ment keresztül. A szerkesztés során az összeállítók arra törekedtek, hogy a mai Ausztria területét tegyék a vizsgálat tárgyává. A kötet tartalma: *Reinhard Härtel*: Kereszténység és egyházi élet Ausztria területén az ezredfordulóig; *Werner Maleczek*: A középkori egyház Ausztriában; *Johann Rainer*: Protestáns reformáció és katolikus ellenreformáció. Az egyház helyzete és élete Ausztria területén a XVI–XVII. században; *Domenico Caccamo*: Keresztes prédikátorok a XVII. században; *Grete Klingenstein*: A Habsburg reformtörekvések gyökerei; *Peter Hersche*: Népi vallásosság és jozefinista reformok; *Elisabeth Garms-Cordines*: Róma és Bécs a reformok korában; *Herbert Karner*: Művészet és vallásosság Ausztriában: templomok a barokktól a jozefinizmus koráig; *Stefan Malfèr*: Egyház és állam a XIX. századi Ausztriában. A jozefinizmustól az 1855-ös konkordátumig és annak felbontásáig; *Otto Weiss*: Vallásosság és kulturális áramlatok a XIX. századi osztrák katolikus egyházban; *Giorgio Rumi*: Ausztria és az Apostoli Szentszék XIII. Leótól XV. Benedekig a Monarchia válsága idején.

Kék vér, fekete tinta: arisztokrata könyvgyűjtemények, 1500–1700: nemzetközi vándorkiállítás: Zagreb, Bratislava, Martin, Budapest, Burg Forchtenstein, 2005 ősz – 2007 ősz. Szerk., bev. tanulmány, kurátor Monok István. Budapest: OSZK, 2005. 179 p.

Ausztria, Horvátország, Szlovákia és Magyarország kora újkori történetében a török birodalom fenyegetése állandó háborús készültséget eredményezett. A korszakban élt arisztokrata családok története nem igazolja az *Inter arma silent Musae* latin mondást, hiszen gondoskodtak gyermekeik neveléséről, gazdag udvari életet éltek, mai szemmel is gazdagnak mondható könyv- és műtárgygyűjteményeket hoztak létre. A kiállítás a mai Ausztria keleti peremén és keleti határai mentén egykor volt arisztokrata könyvgyűjteményeket mutatja be vándorkiállítás formájában. A

kötetben a kiállított tárgyak leírása mellett az egyes családok udvaráról és könyves műveltségéről olvashatunk elemző tanulmányokat: *Ivan Kosić*: Bibliotheca Zriniana; *Vladimir Magić*: Janez Vajkard Valvasor könyvtára; *Monok István*: A Bánffy család alsóindvai udvara és könyves műveltsége; *Monok István*: A Nádasdy család sárvári és pottendorfi udvara és könyves műveltsége; *Monok István*: A Batthyány család németújvári udvara és könyves műveltsége; *Stefan Körner*: A Bibliotheca Esterhazyana; *Eva Frimmová*: A Pálffy-könyvtár; *Helena Saktorová*: Thurzó György nádor és az Illésházyak családi könyvtára; *Klára Komorová*: A Révay család könyvtára Szklabinán.

Keskeny utak: tanulmányok a Magyarországi Metodista Egyház történetéről. Szerk. Lakatos Judit. Budapest: Magyarországi Metodista Egyház, 2005. 319 p.

2005-ben 100 éves évfordulót ünnepelt a metodista egyház: az 1898-as bácskai kezdetek után egy drezdai metodista lelkész, Otto Melle, egyedül látott neki Budapesten a metodista misszió megalapításának. *Hecker Frigyes*: Előszó. *Lakatos Judit*: A metodista mozgalom megindulása és története a 19. század végéig. *Khaleda A. László*: A metodizmus története Magyarországon a kezdetektől 1900-ig. *Khaleda A. László*: A metodizmus története Magyarországon 1901 és 1911 között. *Khaleda A. László*: A metodizmus története Magyarországon 1912 és 1919 között. *Szuhánszky T. Gábor*: A Magyarországi Metodista Egyház története 1920 és 1945 között. *Karl Zehrer*: Osmar Martin Funk – a kezdetek lelkiségének meghatározó személyisége. *Kovács Zoltán*: Egy fejezet a megújulásból: a györkönyi metodista gyülekezet kialakulása. *Hecker Frigyes*: A Magyarországi Metodista Egyház története 1945-től napjainkig. *Lakatos Judit*: Az állami egyházügyi politika hullámai a Magyarországi Metodista Egyház életében 1945 és 1956 között. *Lakatos Judit*: A Magyarországi Metodista Egyház a Kádár-rendszerben 1956 és 1974 között. *Lakatos Judit*: A metodista lelkiség útjai a második világháború után. *Szuhánszky T. Gábor*: A Magyarországi Metodista Egyház szociáldiakóniai munkájáról a 20. században. *Csernák István*: Utóhang. A Magyarországi Metodista Egyház élete a rendszerváltás után.

Kovács Kalliszt OFM: A Sümegi Ferences Rendház és kegytemplom története. Sümeg: Sümegi Ferences Rendház, 2005. 236 p.

2004 januárjában előkerült a budai rendház könyvtárából a sümegi rendház *Historia Domusa* (1713-tól datálódik), amely a rendek feloszlata után eltűnt. A sümegi rendház és kegytemplom története már ismert, egy újabb műnek a megírását azonban a fenti örömdetes esemény tette indokolttá. A szerző arra törekedett, hogy a rendházat és a templomot érintő fontosabb eseményeket áttekintő formában közölje. Kiemelten foglalkozik az egyes jeles személyek, rendtársak életével, a kegytemplom történetével, a jelesebb napok, búcsúk megünneplésével, s a Szűzanya közbenjárására történt rendkívüli eseményekkel. Ezek az események az 1699. évi első csoda óta mindmáig emelik a kegytemplom hírét. 1649 óta élnek ferencesek Sümegen, 1652-re épült fel a kolostor egy része.

Kovács Eleonóra: A Székesfehérvári Evangélikus Gyülekezet története. Székesfehérvár: Alba Civitas Tört. Alapítvány: Székesfehérvári Evangélikus Egyházközség, 2005. 231 p. (Alba Civitas Történeti Alapítvány közlemények, 2.)

A székesfehérvári evangélikusok önálló gyülekezetté szerveződését megelőzően már találunk adatokat evangélikus vallású székesfehérvári polgárok létezésére. A nagyobb létszámú reformátusok gyülekezetalakítása, templomépítése viszonylag gyorsan megvalósult a 19. század első felében, de az evangélikus vallású polgároknak még több évtizedig kellett küzdeniük elfogadottságukért. Létszámuk a 19. század közepére jelentősen megnőtt. Önálló gyülekezetként 1869 óta működik az evangélikus közösség. Első imaházukat 1873-ban hozták létre, templomuk 1932-ben épült fel. A rendszerváltás utáni években jött létre a közösség új gyülekezeti háza, amely ma is otthont ad Székesfehérvár evangélikusainak.

Küng, Hans: A katolikus egyház rövid története. Budapest: Európa, 2005. 288 p. (Áttekintések)

A szerző korábban már (A kereszténység lényege és története) elemző-szintetizáló módon összefoglalta a kereszténység történetét. Ebben a könyvben kitér a liturgia, a teológia, a népi vallásosság, a szerzetesség és a művészi ábrázolás összetett problémáira is. Mondanivalóját a jelentősebb eseményekre, a főbb struktúrákra és a jelentős személyekre összpontosítja a következő fejezetekben: I. A kezdetek egyháza, II. A kora katolikus egyház. III. A birodalmi katolikus egyház. IV. A pápák egyháza. V. A kettőszakadt egyház. VI. Reform, reformáció avagy ellenreformáció? VII. A katolikus egyház a modernitás ellen. VIII. A katolikus egyház jelene és jövője.

László, Leslie: Egyház és állam Magyarországon, 1919–1945. Budapest: Szent István Társaság, 2005. [4], V, 379 p.

A szerző bemutatja az egyház és az állam közti kapcsolatokat a Horthy-korszak (1919–1945) Magyarországon. Úgy véli, hogy a magyar egyházak vezetői konzervatív felfogású támaszai voltak az akkori társadalomnak, ugyanakkor nem akadályozták meg, sőt segítették egyházaikon belül egyes erőteljes szociális mozgalmak és szervezetek keletkezését és fejlődését. Ezek gyökeres politikai változásokért küzdöttek, köztük az átfogó földreformért is. Fontos fejezetei azon részek, ahol az egyházak szerepét vizsgálja a náci és kommunista ideológiák elleni nemzeti ellenállás, a „szellemi honvédelem” idején, valamint ahol bemutatja döntő szerepüket abban, hogy tízezrek menekültek meg Hitler haláltáboráiból.

Litterae missionariorum de Hungaria et Transilvania, 1572–1717 = Misszionáriusok levelei Magyarországról és Erdélyről, 1572–1717 = Letters of missionaries on Hungary and Transilvania, 1572–1717. Ed. István György Tóth. Roma: Római M. Akad.; Budapest: METEM: MTA Történettudományi Intézet, 2002–. (Fontes / Bibliotheca Academiae Hungariae, Roma, 4.) 4. köt. 2005. p. 2402–3061. p.

A forráskiadvány a katolikus misszionáriusoknak a török kori Magyarországról és Erdélyről Rómába küldött leveleit tartalmazza. Ezek a levelek nemcsak az egyháztörténet igen fontos forrásai, de páratlanul részletes és friss szemmel írt beszámolók az erdélyi és hódoltságai nemzetiségekről, népességszámról, a babonákról és népi vallásosságról, a török alatt élő hívek mindennapi életéről is.

Liturgia Claudiopolitana: a református istentiszteletek rendje Kolozsvárott 1670 táján. Sajtó alá rend., szerk., a jegyzeteket és a kísérő tanulmányt írta Fekete Csaba.: DE M. Nyelvtud. Tanszék: DRHE Liturgiai Kutint., 2005. 105 p. (A Debreceni Református Hit tudományi Egyetem Liturgiai Kutatóintézetének kiadványai, 1.) (Nyelvi és művelődéstörténeti adattár. Kiadványok, 9.) (Acta Patakina, 18.)

A Liturgia Claudiopolitana az 1670-es években Kolozsváron használt református szertartásrendet tartalmazza, egyetlen fennmaradt példánya Marosvásárhelyen található. A bevezetővel ellátott. kommentált újrakiadás a trianoni határokon kívülre szakadt magyarsággal is erősíteni szeretné a tudományos és az egyházi kapcsolatokat.

Lymbus: magyarságtudományi forrásközlémények: [2005]: A Klebelsberg Kuno Alapítvány létrehozásának ötvenes évfordulója alkalmából. Főszerk. Ujváry Gábor. Felelős szerkesztő: Kerekes Dóra. Budapest: Balassi Bálint Intézet: Klebelsberg Kuno Alapítvány: Magyar Országos Levéltár: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság: Országos Széchényi Könyvtár, 2005. 412 p.

A kötet tartalma: *Bobory Dóra*: Felician Herberstein (1540–1590) stájer főúr rövid életrajza és magyar kapcsolatai David Reuss gyászbeszéde alapján; *Kruppa Tamás*: Pasquale Bruti tolmács kalandos prágai követsége 1596-ban; *Gömöri György*: A strassburgi akadémián tanuló XVI. századi magyarok albumjegyzései; *Molnár Antal*: Raguzai bencés misszionáriusok jelentése a hódolt Dél-Magyarországról (1606); *Dominkovits Péter*: Bethlen Gábor levelei Vas vármegye rend-

jeihez (1620); *Szelestei Nagy László*: Lindvay Márton Poenitentia tartó zsoldári; *Bujtás László Zsigmond*: A megszábadítással kapcsolatos holland vonatkozású levelek a gályarab prédikátorok levéltárából (1676); *Nagy Levente*: „Bethlen Miklós nótái” Apor István naplója Bethlen Miklós 1704. évi peréről; *Antal Beatrix*: Giambattista Guerrieri S.I., a *Collegium Germanicum et Hungaricum* rektorának levelei gróf Eszterházy Károly püspökhöz; *Hubert Ildikó*: A hétéves háborúról szóló krónikásának újabb változatai; *Sas Péter*: A kolozsvári egykori minorita, majd görög katolikus templom sírfeliratai; *Czibula Katalin*: Mestastasio *Temistocle* című drámája Kazinczy Ferenc állítólagos fordításában; *Seres Attila*: Orosz levéltári források a magyar–szovjet diplomáciai kapcsolatok történetéhez (1939). – Kutatási beszámolók: *Kenyeres István*: A bécsi Udvari Kamarai Levéltár (*Hofkammerarchiv*) Gedenkbücher Österreich magyar vonatkozású iratainak regesztái [61–64. köt. (1547–1550)]; *Zakar Péter*: A tábori püspökség felállításának előzményei a XVII–XVIII. században; *Tóth Ferenc*: Huszárok, diplomata és kalandorok nyomában a francia levéltárakban és könyvtárakban. A XVIII. századi franciaországi emigráció könyvészeti és levéltári hagyatéka (1720–1815); *Majtényi György*: „Magyar barátaink szívünk kapujában kopogtatnak” Magyar menekültek Ausztriában.

Magyar Katolikus Lexikon. X. köt. Oltal–Pneu. Főszerk. Diós István. Szerk. Viczián János. Budapest: Szent István Társulat, 2005. LXXXVII, 88–1019 p.

Magyar Művelődéstörténeti Lexikon III: középkor és kora újkor: falkoneta–halászat. Főszerk. Kőszeghy Péter. Budapest: Balassi Kiadó, 2005. 495 p.

A MAMÚL a magyar középkornak és a kora újkor, 19. századi kifejezéssel a régiségnek lexikona, az első magyar művelődéstörténeti lexikon. A 3. kötet címszávaiból: falusi templom, famennyezet, fametszés, farsang, fátyol, fejviselet, Fellner Jakab, ferencesek, festészet a 17–18. században, flagellánsok, főpapi jelvények, főúri menyegző, főúri udvar, Fráter György, garamszentbenedeki bencés apátság, Gergely-naptár, gótikus bútorművesség, gótikus könyvkötések, görög katolikus egyházművészet, gregorián, gyász, gyermek, gyógyszerészet, Gyöngyösi István, gyulafehérvári székesegyház, Gyulafehérvár nyomdászata és könyvkiadása, habán kerámia, hagiográfia, Hajnal Mátyás, haláltánc.

Magyar Művelődéstörténeti Lexikon IV: középkor és kora újkor: halételek–Jordán. Főszerk. Kőszeghy Péter. Budapest: Balassi Kiadó, 2005. 495 p.

A lexikon 4. kötetének címszávaiból: Halotti Beszéd és Könyörgés, halottkultusz, hangszeres zene a középkorban, harang, Házsongrád, héber betűs nyomtatványok, Hell Miksa, Heltai Gáspár, heraldika, hét szabad művészet, historia domus, hitvita, humanizmus, hungarica, húsvétszámítás, időszemlélet, ikonográfia, illemhely, információáramlás, íráshordozók és írószközközök a középkorban, iskolaépület, iskolai színjátás, istenítélet, jáki bencés apátság templom, Janus Pannonius, járvány, játék, jezsuita könyvtárak, jezsuita történetírás, jogtudomány, johanniták, Jókai-kódex.

Magyar református egyházak javainak tára: a határontúli református gyülekezetek templomai, felszerelési tárgyai, könyv- és iratanyaga. Főszerk. Tenke Sándor. Budapest: Országos Református Gyűjteményi Tanács, 1999–. 7. köt. Református Keresztyén Egyház. Szerbia-Montenegro. Szerk. P. Szalay Emőke. 2005. 341 p.

A Magyar Református Egyház Zsinata 1995-ben határozta el, hogy megindítja a határon túli református gyülekezetek tárgyi anyagának felmérését. Amíg Magyarországon a II. világháború után többször is készültek összeírások, addig erre a határon túli gyülekezetekben nem került sor. A kötet fejezetei: Bácskai egyházmegye (Bácsfeketehegy Feketics, Bácskossuthfalva-Ómoravica, Maradék, Pacsér, Piros Szabadka, Újvidék, Újvidék Telep, Verbász, Zombor), Bácskai szórvány gyülekezetek (Bajmok, Bácsföldvár, Káty, Kula, Magyarkanizsa, Óbecse, Szenttamás, Tiszakálmánfalva, Zenta), Megszűnt gyülekezetek (Nikinci, Torzsa), Bánáti egyházmegye (Hertelendyfalva, Magyarittabé, Nagybecskerek, Pancsova, Torontálvásárhely), Bánáti szórvány gyülekezetek (Belgrád, Fehértemplom, Fejértelep, Kevevár, Nagyikinda, Versec).

Magyar Zoltán: Az Árpád-ház szentjei. [Budapest]: Kairosz, 2005. 211 p., XXXII t.

Európa legfiatalabb keresztény állama alig száz évvel az új hit általános felvételét követően már szentek egész sorát vonultatta fel. Közülük is igazi hírnévre és nemzetközi elismertségre az Árpádok nemzetségének fejedelmi sarjai tettek szert: István, a keresztény állam megalapítója és fia, Imre herceg, az 1196-ban szentté avatott László, a magyar lovagkirály, valamint a 13. század női szentjei: Erzsébet és Margit; továbbá azok a külföldön férjhez adott Árpád-házi királylányok, akiket új hazájukban hasonló tisztelettel öveztek. Mindez talán csak az Árpád-ház szakrális tradíciói, a kereszténység előtti kulturális kötődései tükrében érthető és értelmezhető.

Magyar Zsolt: Részletek a hosszúhetényi plébánia történetéből. Hosszúhetény: Nemes J. Ált. Műv. Közp., 2005. 47 p. (Hosszúhetényi honismereti füzetek, 5.)

Jelen tanulmány az érdekesebb egyháztörténeti részeket ragadja ki a hosszúhetényi plébánia történetéből, bemutatja a település templomait, a plébániát, a plébánosokat és a vallási szokásokat. A függelékben felsorolja a hosszúhetényi plébánosokat, a káplánokat, a kántor(tanító)kat, végül pedig közli Nagy Gábor egykori káplán visszaemlékezését.

Mályusz Elemér: A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog. Sajtó alá rend. Bárány Attila. A szöveget gond. Kaszás Orsolya. Máriabesnyő-Gödöllő: Attraktor, 2005. 170 p. (Historia incognita. Zsebkönyvek, 9.)

Az oklevélről, amelynek értelmezése áll a kötet középpontjában, a magyar jogászok évszázadok óta tudnak. Egyik pontját az 1498. évi decretum szóról szóra idézte, s ugyanakkor félre nem érthető módon állítja, hogy a római egyháznak a konstanzi zsinaton megjelent püspök, presbiter és diakónus bíborosai bocsátották ki; egy másik rendelkezését pedig néhány év múlva Werbőczy lényegében híven tolmácsolta, amikor a konstanzi zsinaton kiállított és esküvel megerősített bulát bizonyítékkul hívta azon állításához, hogy Magyarországon a pápának a javadalmak adományozása terén nincs semmi joga, és csak a megerősítés, a confirmatio tartozik rá. A történészek sokáig nem vonták kétségbe az oklevél hitelességét, idővel azonban többen is akadtak, akik igen. A bulla eredetijének előkerülésére nem volt remény, egy másolat felbukkanására azonban igen: Iványi Béla találta meg az eperjesi város levéltárának rendezése közben. Mályusz Elemér munkája 1958-ban jelent meg először.

A mátyásföldi egyház története. Összeáll. Végh Aladár. Budapest: Scripto Pharma Bt., 2005. 200 p.

Az 1905-ben felépült mátyásföldi templom megáldásának és felszentelésének 20. évfordulója alkalmából jelent meg a kötet.

Mészáros István: Mindszenty a Sándor-palotában: hat tanulmány. Budapest: Eötvös J. Kvk., 2005. 226 p.

1940–1944 között Mindszenty József többször is járt a budavári Sándor-palotában Teleki Pál, Bárdossy László, Sztójay Döme miniszterelnökök és Szölli Jenő miniszterelnök-helyettes idején. E tények ösztönözték a szerzőt tanulmányai megírására: Mindszenty a Sándor palotában. Pengeváltás a miniszterelnökkel (1947). A katolikus egyetemi ifjúság 12 pontja 1947-ben. Az elmaradt „megegyezés” 1948–1949. Károlyi Mihály „legnagyobb dilemmája”. Mindszenty-jelenség: 1975–2005.

Mészáros István: Prímások, pártok, politikusok, 1944–1945: adalékok a Magyar Katolikus Egyház XX. századi történetéhez. Budapest: Szent István Társulat, 2005. 218 p.

Két egymástól egészen eltérő világ tükröződik két év történetébe sűrítve e könyv dokumentumaiban. 1944-be sűrűsödik a múlt, az egész Horthy-korszak ideje. 1945 hónapjaiban már felismerhetők a jövő, az elkövetkező egyházüldöző-egyházkorlátozó fél évszázad lényeges jegyei. Tragikus volt ez a két esztendő, hiszen egy összeomlott diktatúra romjaira egy másik diktatúra kezdett építkezni – írja bevezetőjében a szerző.

Molnár János: Zsidó iskolák Baján. [Baja]: Szerző, [2005.] 139 p.

Molnár János egyszerre tárja fel a bajai zsidó közösség múltját, illetve bemutatja a felekezet intézményei közül az általa szervezett és fenntartott iskoláinak történetét.

Muszbek Zoltán: Műemlék templomok Észak-Magyarországon: útikalauz középkori templomok felfedezéséhez. [a Kitekintés Szlovákiába c. zárófejezet Ruda Gábor összeállításával] Jósavafő: Észak-Kelet Régió Alapítvány, 2005. 111 p., XVI t.

Muszbek Zoltán utazásainak tapasztalatait rendszerezte, ezt adja közre útkönyv formában, ajánlott útvonalakkal, Észak-Magyarország két választott pontja, Nagybörzsöny és Karcsa között. A kötetben a középkori templomok rövid leírását adja.

Németh László: A magyarok római kápolnája. Budapest: Szt. István Társ., 2005. 51, [6] p.

Rómában Szent István király gondoskodott először arról, hogy Szent Péter apostol sírja közelében legyen a magyaroknak temploma és zarándokháza. Ezen ősi templom helyett 25 évvel ezelőtt készült el a bazilika grottáiban a Magyarok Nagyasszonya tiszteletére szentelt kápolna, amelyet II. János Pál pápa szentelt fel. A negyedszázados évforduló kínált arra alkalmat, hogy az oda látogató zarándokok kézbe vehessenek egy szép kiállítású tájékoztatót, amelyben elolvasható a kápolna története, annak leírása, valamint II. János Pál pápa beszéde.

Dénesi Tamás–Csoma Zsigmond: Pannónia szőlőskertje: monostori szőlő- és borkultúra Pannonhalmán: [Pannonhalmi Főapátság, 2004. március 25–november 11. [Magyar Mezőgazdasági Múzeum, 2004. december 1–2005. február 27.] Pannonhalma: Pannonhalmi Főapátság, 2005. 36 p.

A kötet egy katalógus az időszaki kiállításhoz, melyben Várszegi Asztrik főapát ajánlása után a következő írások olvashatóak magyar és angol nyelven: A bencések szerepe az európai szőlő- és borkultúra megteremtésében. Szőlő és bor a tatárjárás előtti Pannonhalmán. Szőlőbirtoklás és szőlő utáni adózás. A török hódoltság peremén. Megújulás a 18. században. Szőlő- és borgazdálkodás a 19. század első felében. Pannonhalma a nemzeti összefogás és a szőlőgazdaság rekonstrukciója élén. Az új szőlészeti-borászati technológia kialakítása. A két világháború között, a tőkés borgazdálkodás útján. Újjászületés a rendszerváltozás után.

A Paokingi Apostoli Prefektúra rövid története = Historia brevis Praefecturae Apostolicae de Paoking. Szerk. és a jegyzeteket írta Kálmán Peregrin és Vámos Péter. Budapest: Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány, 2005. 427 p. (Fontes historici Ordinis Fratrum Minorum in Hungaria. Series D. Numerus 4. 2.)

A Kisebb Testvérek Rendjének magyar tagjai 1929 decemberében érkeztek meg Kínába és 1952 tavaszáig működtek ott, a segítségükre siető Szatmári Irgalmas Nővérekkel együtt. A hittérítési tevékenységük legfontosabb, de nem elszigetelt része volt. Részt vállaltak a ferences növendékképzésben és Paoking szegényeinek gondozásában; iskolát, árvaházat, kórházat, rendelőintézetet tartottak fenn, s a Magyarországon honos növénykultúrát is elterjesztették. 1938-ban a Szentszék a magyar ferencesek által gondozott területen megalapította a Paokingi Apostoli Prefektúrát, és P. Lombos Lászlót, a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány misszionáriusát nevezte ki annak első előljárójává. A forráskiadvány alapjául szolgáló szöveg az ő hagyatékából került elő.

Patachich Ádám érsek emléke: zajezdai báró Patachich Ádám, kalocsai érsek (1776–1784) halálának 220. évfordulója alkalmából rendezett konferencia és kiállítás emlékkönyve: Kalocsa, 2004. november 17. Szerk. Lakatos Adél. Kalocsa: Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár, 2005. 126 p. (A Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai, 4.)

A konferencia szervezői a 2004. november 17-én rendezett emléknapon egyrészt az érsek székfoglalására (1776. november 14.), másrészt halálára is (1784. július 19.) emlékeztek. A konferencia és a kiállítás a gazdag életút főbb eseményeit, értékeit kívánta bemutatni. A kötetben a konferencián elhangzott előadások, valamint az azóta íródott tanulmányok olvashatóak el: *Adriányi Gábor*: Patachich Ádám korának egyháztörténete. *Tóth Tamás*: az Ifjú Patachich Ádám – út a püspöki székhöz (1716–1759). *Lakatos Andor*: Patachich Ádám mint főpap – a nagyváradi püspöki és kalocsai érseki széken (1759–1784). *Kilián István*: Iskolai színjátszás Patachich püspök idejében Nagyváradon és Kalocsán. *Tóth Sándor Attila*: Versek és versutalások a kalocsai árkásról, Patachich Ádám érsekről Zimányi Lajos piarista költő verseskötetében. *Jernyei Kiss János*: Patachich Ádám és a kalocsai érseki rezidencia. *Fischerné Grócz Zita*: Patachich Ádám könyvtára. *Grabarits István*: A Patachich-könyvtár orvostörténeti ritkaságai. A tanulmányok után az emléknapi eseményeit és a bemutatott tárgyak leírásait közlik.

A pécsi egyházmegye a 17–18. században. Szerk. Fedeles Tamás, Varga Szabolcs. Pécs: Pécsi Püspöki Hittud. Főisk. Pécsi Egyháztört. Int., 2005. 290 p. (Seria historiae dioecesis Quinqueecclesiensis, 1.)

A kötetben Pécssett, 2004. szeptember 27-én a Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola által rendezett konferencia előadásainak szerkesztett előadásai olvashatóak, melyek a következők: *Molnár Antal*: A Katolikus Egyház intézményrendszere a hódolt Magyarországon. *Varga J. János*: A török elleni felszabadító háború hadmozdulatai a pécsi egyházmegye területén. *Katus László*: Rákóczi és a Szentszék. *Bánkúti Imre*: 1704: két hadsereg a Dél-Dunántúlon, két tragédia Pécssett. *Mészáros Kálmán*: A szerb-uruk megbékélési törekvések egyik szorgalmazója: Hellenbronth János uruk ezereskapitány. *Seres István*: Rák katonák II. Rákóczi Ferenc hadseregében. *Ódor Imre*: A hódoltság utáni Pécs „harcias-hitvédő” püspökének megpróbáltatásai: Radanay Mátyás Ignác (1687–1703). *Dujmov Milán*: A szerb ortodox egyház helyzete Baranyában az 1690-es években. *Góczy Zoltán*: A pécsi egyházmegye nyugati határainak problémái a 18. század elején. *Timár György*: Patrocíniumok Baranya vármegyében a 18. század első évtizedeiben. *Lantosné Imre Mária*: Két világi kegyúr a hitélet megújításáért. *Fedeles Tamás*: A pécsi székeskáptalan kanonokjai a 18. század első felében. *Varga Szabolcs*: Peregrináció és művelődés a pécsi egyházmegyében a 16–17. században. *Márfi Attila*: A pécsi jezsuiták egyházi témájú szindarabjai a 17–18. században.

Perger Gyula: „...félelemmel és aggodalommal...”: plébániák jelentései a háborús károkról a Győri Egyházmegyéből, 1945. Mutatókkal ell. Vajk Ádám. Győr: Győri Egyházmegyei Levéltár, 2005. 157 p. (A Győri Egyházmegyei Levéltár kiadványai. Források, feldolgozások, 3.)

Jelen forráskiadvány hatvan éve lappangó dokumentumokat közöl. Az iratok kárjelentések, melyek a győri egyházmegye 150 egyházközségében, a filiák és a lakott puszták egyházi épületeiben, vagyontárgyaiban esett károk felmérését is tartalmazzák. Az 1945. április 13. és július vége között keletkezett iratok nemcsak az anyagi veszteségekről számolnak be, jellemzik a borzalmat megélt közösségeket, hanem bepillantást engednek az „új demokrácia” kialakulásának folyamatába is. A dokumentumok 2004-ben kerültek elő, a már új helyre költözött káptalani levéltárnak otthont adó székesegyházi helyiség átnézésékor, amikor is egy esőcsatorna darabból tömött boríték került elő.

Rónay Tamás: Kanyarok után a pápai trónon: XVI. Benedek életútja. Budapest: Kairoosz, 2005. 275 p., 8 t.

A Bíborosi Kollégium 115 tagja 2005. április 19-én a német főpapot, Joseph Ratzingert (1927–) választotta meg az új egyházfőnek. II. János Pál utóda a XVI. Benedek nevet vette fel.

Szabó Csaba: A Szentszék és a Magyar Népköztársaság kapcsolatai a hatvanas években. Budapest: Szent István Társulat: Magyar Országos Levéltár, 2005. 506 p.

A kötetben közölt 142 dokumentumok a Vatikán és a Magyar Népköztársaság hatvanas éveiben kialakított hivatalos, félhivatalos és titkos kapcsolatait segítenek megérteni. A vasfüggöny közel másfél évtizeden keresztül szinte teljesen kizárta az összeköttetést a Szentszék és a Magyar Népköztársaság között, s csak 1963-ban indult meg a lassú közeledés Moszkva engedélyével. Létezett a Vatikán keleti politikája, hiszen a Szentszéknek határozott elképzelései voltak Magyarországot és a volt szocialista országokat illetően. A Magyar Népköztársaságnak is komoly elképzelései voltak a Szentszékkel kapcsolatban. A lényeg mindkét fél számára az volt, hogy felvegyék egymással a kapcsolatot és fenn is tartsák azt.

Pál József: Szegedi protestáns nőegyletek, 1890–1945. Szeged: DRHE Vallásstudományi Tanszék Ethelbert Stauffer Teológiai Kutatóintézet, 2005. 189 p.

A Szegedi Evangélikus Nőegyletet 1925. november 15-én alapította száz evangélikus asszony. A nőegylet sokirányú szociálpolitikai tevékenységet fejtett ki, melyek közül a jelentősebbek: az iskolás gyermekek karácsonyi megvendégelése, a szegény gyermekek felruházása, a Csillagbörtönben lévő elítéltek megajándékozása.

A Szent Anna templom és a budai Víziváros katolikus egyházai. Szerk. Koltai András. Írták Koltai András et al. Fényképezte Hávor Csilla, Takách Ágnes. Budapest: Budapest-felsővízivárosi Szt. Anna Plébánia, 2005. 176 p.

A kötetben olvasható írások: Történelem: *Koltai András*: Szent Péter mártír oltalma alatt (13–16. század), *Greszl Ferenc*: A jezsuitáktól a jozefinizmusig (1686–1790), *Halabuk József*: Diktatúrák árnyékában (1944–1989). Templomok: *Veress Ferenc–Bizzer István–Koltai András*: A Szent Anna plébániatemplom, *Székelly Zoltán*: A Szent Ferenc sebei templom, *Sisa József*: A Szent Erzsébet (kapucinus) plébániatemplom, *Schoen Arnold*: A Szent Flórián (görög katolikus) plébániatemplom. *Koltai András*: A vízivárosi plébánosok. A könyv színes fényképekkel gazdagon illusztrált.

Szilágyi Ferenc: Bihar megye felekezeti földrajza. Debrecen: Kossuth Egy. K., 2005. 101 p. (Studia geographica, 14.)

Egyházak és felekezetek Bihar megyében: az ortodox egyház, a görög-katolikus, a római-katolikus, a református, a baptista, a pünkösdista, az adventista, az izraelita; kis felekezetek: „régisílusú Ortodox Egyház”, az evangélikus és az unitárius egyház. Egyéb felekezetek, felekezeten kívüliek. A fontosabb Bihar megyei városok felekezeti összetétele: Nagyvárad, Belényes, Élesd, Érmihályfalva, Margitta, Nagyszalonta.

Sziráki Sándor: A nagykörűi ecclesia templomának évszázadai. Nagykörű: Egyházközség, 2005. 67 p.

Az egri egyházmegyéhez tartozó Nagykörű jelenlegi műemlék-jellegű római katolikus templomát 1785-ben, 220 éve szentelték fel.

Szücs Ernő–Csohány János–C. Kiss Ilona: Debrecen templomai = Churches of Debrecen–Die Kirchen von Debrecen. Debrecen: Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft., [2005.] 120 p.

A három nyelvű, színes fényképekkel illusztrált kiadvány Debrecen templomait is zsinagógáit mutatja be építésük időrendjében.

„Téged jöttünk köszönteni”: Máriapócs, 2005. november 21–22.: a máriapócsi kegykép harmadik könnyezésének centenáriuma alkalmából rendezett nemzetközi konferencia anyaga. Szerk. Ivancsó István. Nyíregyháza: Szent Atanáz Görög Katolikus Hittudományi Főiskola, 2005. 240 p.

A kötetben olvasható előadások: *Janka György*: A harmadik könnyezés története. *Véghseő Tamás*: Korrajz a harmadik könnyezés idejéről. *Jankáné Puskás Bernadett*: Istenszülő-ábrázolások: Hodigitria. *Terdik Szilveszter*: A pócsi Szűzanya kegyképének másolatai. *Erdei József OSBM*: Máriapócs és Amerika. A Máriapócsi Szűzanya tisztelete a tengeren túl. *Bendász Dániel*: Máriapócs és Kárpátalja. *Bohács Béla*: Máriapócs és a Felvidék. *Gheorghe Gorun*: Máriapócs és Erdély. *Fodor György*: „Sensus litteralis – sensus plenior”: az Immánuel-jövendölés (Iz 7,14) exegezise. *Perendy László OSChP*: Mária az Egyház bölcsőjénél. A Szent Szűz alakja a korai Egyházban. *Orosz Atanáz*: Az ikontisztelet teológiájának kölcsönhatásai Bizánc és Róma között. *Pákozdi István*: A búcsú teológiája. *Kuminetz Géza*: A csodák kivizsgálása és kánonjogi jelentősége a szenttéavatási eljárás során. *Ivancsó István*: A „pócsi Mária” liturgikus tisztelete. *Szabó Ferenc S.J.*: Ady találkozása a pócsi Máriával. *Bartha Elek*: Máriapócshoz fűződő népszokások. *Török István Izsák OSBM*: Máriapócs és a baziliták a 20. században. *Imre Margit Ágota OSBM*: A pócsi Szűzanya a máriapócsi nővérek életében.

Tomka Miklós: A legvallásosabb ország?: valláosság Szatmárban, Erdélyben, Romániában. Budapest: Timp; Piliscsaba: PPKE BTK Szociológia Int., 2005. 176 p. (Pázmány társadalomtudomány, 1.)

Jelen dolgozat Szatmár, Erdély és Románia vallási helyzetét, összefüggéseit értelmezi. Számadatakból indul ki, de megpróbál kritikusan azok mögé nézni is. Az adatokat komparatív módon értelmezi: Szatmár és Máramaros megyék viszonyait, ill. a Szatmári Egyházmegyét egész Erdélyhez, Erdélyt az ország egészéhez, Romániát a környező országokhoz, s Európához hasonlítja; illetve megfordítva, európai összehasonlításból közelítve jut el Románia, majd Erdély, végül az észak-erdélyi régió vizsgálatához.

Tusor Péter: Purpura Pannonica: az esztergomi "bíborosi székhely" kialakulásának előzményei a 17. században = Purpura Pannonica: the "cardinalitial see" of Strigonium and its antecedents in the 17th century. Budapest–Róma: PPKE Egyháztört. Kutcso., 2005. 334 p. (Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae. Ser. 1., Collectanea Vaticana Hungariae. Classis 1.; vol. 3.)

A magyar klérus önálló római kísérletei külön fejezetet képeznek a kora újkori magyar rendi külpolitika vékonyra sikeredett történetében – írja a szerző. A császári és a magyar királyi cím perszonaluniója után Magyarország hosszú időre megszűnt létezni a nemzetközi politika önálló alanyaként. A magyar egyházi és világi elit jórészt egyszerűen kimaradt a kora újkori modernizáció azon vonulatából, amelyet például az állandó diplomáciai képviselők kiépülése jelentett. A nyugat-európai diplomáciai szintéren, levelezésben nem sokszor találkozunk magyar nevekkal. A mélyebb kutatások azonban azt mutatják, hogy Pázmány Péter mellett a többi 17. századi prímás is arra törekedett, hogy szereplője, hasznélvezője és formálója legyen a nemzetközi politikának. A magyar hierarchia irányadói otthonosan mozogtak a bécsi udvar útvesztőiben, bíborosi kinevezésükkel a császári döntéshozatalban is szerették volna növelni befolyásukat. Az esztergomi érsekek bíborosi kinevezése, illetve ennek elmaradása a 17. században Forgáchtól kezdve Pázmányon és Lippayán át Szelepcshényig bezárólag egyfelől Magyarország közjogi visszaszorulását a Habsburg-országok között, másfelől Rómának a térség felé fordított figyelme csökkenését szimbolizálják.

Valter Ilona: Árpád-kori téglatemplomok Nyugat-Dunántúlon. 2. kiad. Budapest: METEM, 2005. 330 p. (METEM-könyvek, 43.)

A térség legismertebb műemlékei a jáki, a türjei apátsági templom, valamint a kisebb léptékű csemeszekopácsi, magyarszeceői és őriszentpéteri templomok mellett egész sor olyan, kevésbé

ismert emlékünkn van itt, amelyek a tájba való helyezésük, építészeti és művészeti értékeik miatt széles érdeklődésre tarthatnak számot. Valter Ilona a nyugat-dunántúli árpád-kori téglatemplomokat szeretné bemutatni az olvasóknak, valamint megismertetni őket a annak a vidéknek a történetével, ahol e templomok állnak. Felvázolja a templomépítési folyamatot a 11. századtól a 13. század második feléig. Ismerteti azt a történeti és művészettörténeti fejlődést, amelynek eredményeként ez az összefüggő, egy építőkörbe tartozó együttes létrejött. Szól a török idők pusztításairól, a reformáció nyugat-dunántúli elterjedéséről, majd az ellenreformáció után a török pusztításokat is helyreállító nagy lendületű barokk újjáépítéséről.

Vanyó László: Katekézis, költészet és ikonográfia a 4. században. 2. kiad. Budapest: Jel, cop. 2005. 299 p., [16] t. (Litteratura patristica, 2.)

Az igaz hit (az orthodoxia) megvallásában és az eredeti keresztény lelkiség (orthopraxisz) kialakításában, megőrzésében nem nélkülözhető az egyházatyák, a vértanúk és hitvallók tanúságtétele, az ókeresztény kor íróinak vallomásai, a kialakult keresztény kultúra tanulságai. Vanyó László bemutatja e korszak tanítását (katekézis), képzőművészetét (ikonográfia) és költészetét, benső összefüggéseiben és egymásra hatásában. Megismerhetjük az első századok liturgiájának kialakulását, a keresztény szimbólumok mélységeit és az ókori egyház inkulturációs törekvéseit, azaz a pogány kultúra megszentelését.

Zsidóság a dualizmus kori Magyarországon: siker és válság. Szerk. Varga László. [Budapest]: Pannonica: Habsburg Történeti Intézet, cop. 2005. 291 p.

A kötetben olvasható tanulmányok: *Varga László*: Zsidó bevándorlás Magyarországon. *Jakob Katz*: A magyar zsidóság kivételessége. *Vörös Károly*: A budapesti zsidóság két forradalom között, 1849–1918. *Gerő András*: Zsidó utak – magyar keretek a XIX. században. Liberálisok, antiszemiták és zsidók a modern Magyarország születésekor. *K. Michael Silber*: Zsidó kisebbség egy elmaradott gazdaságban. *Ö. Kovács József*: Zsidók a kecskeméti társadalomban a XIX. század második felében. *Csíki Tamás*: Városi zsidók Északkelet- és Kelet-Magyarországon. A miskolci, nagyvárad, a kassai és a sátoraljaújhelyi kis- és középpolgárság összehasonlító vizsgálata. *Scweitzer Gábor*: A hazai cionizmus hőskora. Avagy miért (nem) kellett Herzl a magyar zsidóknak? *Hanák Péter*: A másokról alkotott kép. Polgárosodás és etnikai előítéletek a magyar társadalomban (a 19. század második felében). *Karády Viktor*: Zsidóság és modernizáció a történelmi Magyarországon. *Kövér György*: „Zsidó társadalom” Tiszaeszláron a nagy per előestéjén. *Szabó Miklós*: A „magyar girondistáktól” az ébredő magyarokig. Az 1919-es ellenforradalmi kurzus előtörténetéből. *Zeke Gyula*: A nagyvárosi kultúra új formái és a zsidóság. *Lackó Miklós*: Zsidók a budapesti irodalomban, 1890–1930.

EGYHÁZTÖRTÉNETI KÖNYVEK 2006

200 éve született Ranolder János veszprémi püspök: Ranolder-emléknap, Veszprém, 2006. április 26. Szerk. Trosits András. [Veszprém]: Veszprémi Érseki Hittudományi Főiskola, [2006]. 48 p.

A Ranolder János veszprémi püspök emléknapja alkalmából született tanulmányok olvashatók a kötetben: *Varga István*: Bevezető. Ranolder János emlékezete. *Márfi Gyula*: Érseki köszöntő. *Gárdonyi Máté*: A magyar egyház helyzete Ranolder püspök korában. *Bertalan Péter*: Ranolder János püspök és Kaposvár. *Takács Lajos*: Ranolder János püspök élete. *Szendy József*: 200 éve született Ranolder János püspök.

Adalékok a Magyarországi Református Egyházban az 1956–1957-es esztendőben történetekhez: dokumentumok a Református Megújulási Mozgalom és az Országos Intézőbizottság tevékenysége, valamint a megtorlások történetéből. Szerk., a bev. tanulmányt írta, a dokumentumokat vál., a jegyzeteket kész. Ladányi Sándor; a szöveget gond. L. Kozma Borbála. Budapest: Kálvin, 2006. 524 p.

1956. október 23-a jelentős dátum a reformátusok emlékezetében, értékelése azonban csak az utóbbi években kezdődött meg. A Magyarországi Református Egyház számára is fontos és szükséges, hogy erről az időszakról számot adjon. Ezt a célt kívánja szolgálni a korabeli dokumentumok publikálása.

Balázs Mihály: Felekezeti és fikció: Tanulmányok 16–17. századi irodalmunkról. Budapest: Balassi, 2006. (Régi Magyar Könyvtár. Tanulmányok 8.)

Balázs Mihály az elmúlt években kiadatlan és kiadott írásai közül válogatott; elsősorban azokból, amelyek nem váltak vagy tervei szerint nem válnak monografikus feldolgozások részévé, Magyarországon nehezen elérhető folyóiratokban és tanulmánykötetekben jelentek meg, illetve nem magyar nyelvű konferenciákon hangzottak el: „A hit... hallásból lészön.” Vallásszabadság és bevett vallások (receptae religiones) Erdélyben a 16. században; Elhúzódo felekezetiesedés és rendhagyó káteisírodalom. Az unitáriusok káteisírói a kezdetektől a dézsi komplanációig; Spirituálistika és felekezeti kései Heltai műveiben; Palaeologus és Fausto Sozzini között. Enyedi György irénikus antitrinitarizmusa; Trauzner Lukács „megtérése”; 1603. június 9.; Kolozsvár és Vágsellye. Adalék a Mária-kongregációk történetéhez; Fikció és radikális dogmakritika. Észrevételek a korai antitrinitáriusok írásművészetéről; Megjegyzések a *Komédia Balassi Menyhárt árutatásáról* értelmezéséhez; Fikció és valóság Jacobus Palaeologus *Disputatio scholastica* című művében; Az *Öt szép levél* 1609-ben.

Basics Beatrix–Kalmár Lajos: A 100 éves Szent István-bazilika. Fotó: Kalmár Lajos. Pécs: Alexandra, 2006. 46, [2] p.

A Szent István-bazilika épülete a 19. század historizmusának az emléke. Elsősorban kultuszhely, s a legrégebbi nemzeti és egyházi ereklje (Szent Jobb) őrzőhelyeként kiemelkedő jelentőségű.

Boldog Salkaházi Sára: emlékkönyv Salkaházi Sára 2006. szeptember 17-i budapesti boldoggáavatása alkalmából a Szociális Testvérek Társasága és a Szent István Társulat együttműködésében. Szerk. Hidvégi Máté; közrem. Diós István et al. [Budapest]: Szent István Társulat, cop. 2006. 355, [2] p.

XVI. Benedek pápa 2006. április 28-án írta alá a Salkaházi Sára szociális testvér vértanúságát elismerő dokumentumot. Ezzel megnyílt az út Sára testvér boldoggáavatása előtt. A kihirdetésre szentmise keretében 2006. szeptember 17-én, vasárnap délelőtt 11 órakor került sor a budapesti Szent István-bazilika előtti téren. „Múltán mondja Salkaházi Sáráról az Apostoli Szentszék határozata, hogy őt mint Krisztus hűséges tanítványát gyilkolták meg: cselekvő hitéről életével tett tanúságot. Nem magányos harcosa volt ennek a szeretetnek” – mondta Erdő Péter bíboros, prímás, esztergomi érsek szentbeszédében. Más egyházi személyekkel együtt, például Boldog Apor Vilmosmal, Mindszenty Józseffel, főként pedig saját előjárójával, Slachta Margittal és nővértársaival vállalta a kockázatot az üldözöttekért, egészen mártírháláig.

Brierley, John: A Szent Jakab-út: a középkori Camino Francés néven ismert zarándokút leírása: a Szent Jakab-út St. Jean Pied de Porttól Santiago de Composteláig: zarándok útikalauz: gyakorlati és lelki útmutató napjaink zarándokai számára. Budapest: PartGroup Kft., cop. 2006. 327 p.

Camino Francés néven ismeri a világ azokat az útvonalakat Spanyolország területén, melyek Európa különböző térségeiből indulva, a Kr.u. 41. vagy 42-ben vértanúhalált halt Szent Jakab apostol földi maradványaihoz vezetnek. A Santiago de Compostelába vezető Camino, ez a közép-

kori út, több mint tíz évszázada alakítja a rajta gyaloglók életét. Az UNESCO a caminót 1993-ban a világörökség részének nyilvánította.

Budapest templomai: Budafok-Tétény, XXII. kerület. Szerzők Bajkó Ferenc et al. [Budapest]: Budaest: Városvédő Egyes., [2006]. 48 p. (Templomtörténeti sorozat, 4.)

A sorozat negyedik kötetében a XXII. kerület, Budafok-Tétény templomai kerülnek bemutatásra: (A Budapesti Városvédő Egyesület Templomtörténeti csoportja.) A XXII. kerület templomainak története: Nagytétényi Nagyboldogasszony plébániatemplom, Budafoki Szent Péter-Pál kápolna, Budafok-Belvárosi Szent Lipót plébániatemplom, Budatétényi Szent Mihály kápolna, Budatétényi Szent István király plébániatemplom, Budafoki református templom, Nagytétényi református templom, Baross Gábor telepi Jézus Szíve plébániatemplom, Budafoki evangélikus templom, Budafok-Felsővárosi Jézus Szíve plébániatemplom, Budafoki Baptista Gyülekezet temploma. A XXI. kerület harangjai.

Cséfalvay Pál: Az esztergomi bazilika, kincstár és vármúzeum. Esztergom: the cathedral, the treasury and the castle museum. Budapest: Helikon, 2006. 76 p. (Artistic guides)

Dávid Katalin: Kereszténység és kultúra. Budapest: Szent István Társulat, 2006. 100 p.

Dávid Katalin művészettörténész két tanulmánya olvasható a kötetben: *A keresztény kultúra struktúrái* és *A hagyomány szerepe a keresztény kultúrában*.

Emódi András: Kapucinusok és könyvtárak Nagyváradon a 18. században. Nagyvárad–Budapest: Egyházmegyei Könyvtár–Országos Széchényi Könyvtár–Partiumi Keresztény Egyetem, 2006. XCII, 131 p.

A háztörténet szerint Csáky Imre váradi püspök 1727. október 28-án engedélyezte az első rendtagok letelepedését Váradon. 2002-ben a rendház évtizedekig elzárt könyvtárának átvizsgálása alkalmával került elő a Naményi Lajos által egy évszázada már felfedezett 18. századi könyvkatalógus. A köztudatban az a feltevés élt, hogy a nagyváradi rendház, könyvtárával együtt porig égett az 1836. évi tűzvészben. A könyvvállomány átvizsgálásakor kiderült, hogy felül kell vizsgálni a tűzvész okozta pusztulás mértékéről szóló híradásokat: ma az állománynak legalább fele régi könyv (1800-ig megjelent mű) és több száz kötetben található 18. századi kapucinus rendi possessorbejegyzés. Jelen tanulmány elsődleges célja a 18. századi könyvjegyzék közlése, szerzői név- és nyomdahely-mutatóval ellátva. A bemutatandó katalógust 1758-ban állította össze P. Rudericus Viennensis. A szép kivitelű könyvjegyzéket az osztrák-magyar rendtartomány kolostorai számára készült előírás szerint szerkesztette és írta meg, huszonhat szakcsoportba sorolva a könyveket, azon belül abécé sorrendet követve.

Gáborjáni Szabó Botond–Hapák József (fotó): A Debreceni Református Kollégium kincsei: egy „keresztényen reszpublika” szellemi és tárgyi öröksége. Fotó: Hapák József. Debrecen: Blende Bt., 2006. 247 p.

A 16. században épült neves Kollégium rövid történetét és kincseit mutatja be a kötet igényes, igen szép fényképekkel: A város és kollégiuma. A civisváros felemelkedése. Debrecen mint egyházi központ: a Tiszántúli Református Egyházkerület létrejötte. A gazdagság forrásai három ország határán. „Nehogy gazdagoknak látsszanak”. A kollégium, egy iskolahálózat központja. A kollégiumi gyűjtemények: a Nagykönyvtár, a levéltár és a múzeum. Válogatás a gyűjtemények kincseiből.

Három egyezmény: 1830–1833–1900 = Drei Abkommen: 1830–1833–1900. Szerk. Márkus Mihály. Budapest: Kálvin, 2006. 190 p.

Készült a 2006. szeptember 12–18. között Budapesten *Erősödő közösség – a protestantizmus arculata Európában* címmel rendezett nagygyűlés alkalmából. *Bölcskei Gusztáv–Ittész János*: Elő-

szó. *Dienes Dénes*: A kéri (Abaújkér) szerződés. A kéri (Abaújkér) szerződés szövege (1830). *Márkus Mihály*: A nagygyeresdi egyezés. A nagygyeresdi egyezés szövege. *Fabiny Tibor*: Leuenberg felé. A kötet végén elolvasható az 1900-ban megújított nagygyeresdi egyezés szövege.

„Hol vagy, István király?”: a Szent István-hagyomány évszázadai. Szerk. Bene Sándor. Budapest: Gondolat, 2006. 329 p., XII t.

A kötet a Tihanyi Bencés Apátságban 2000. szeptember 27–30. között megrendezett *Szent István alakja a régi magyar és európai irodalomban, művészetben és történetírásban* című konferencia szerkesztett anyagait tartalmazza. Bene Sándor: Hol van István király? *I. Az államalapítástól a szent királyig – a középkori örökség*: Györffy György: A magyar őskronika és az emberi emlékezethatár; Makk Ferenc: Kelet és Nyugat között; Veszprémi László: Szent István, a térítő a hazai krónikás hagyományban; Prokopp Mária: Szent István király az itáliai trecento festészetében. *II. „Rex Apostolicus” és a „Patrona Hungariae” – a barokk Szent István-kultusz fordulatai*: Molnár Antal: Szent István és Raguza; Kruppa Tamás: Szent István kultusza a Báthoryak Erdélyében; Sárközy Péter: Magyar szentek ábrázolásai itáliai templomokban, műemlékekben; Boris Nikšić: Szent István mint illír szent; Bene Sándor: A Szilveszter-bulla nyomában; Fazekas István: Az Intelmek egyik korai magyar nyelvű parafrázisa; Kovács József László: A német barokk Szent István-képe Sigmund von Birken Mausoleum-fordításában; Szörényi László: Tarnóczy István Szent István-életrajza, a „lapidáris stílus” remekműve; R. Várkonyi Ágnes: Szent István hagyománya *II. Rákóczi Ferenc állameszméjében*; Tasi Réka: Csúzy Zsigmond Szent István-prédikációi; Szabados György: Párhuzamos gondolatok Attiláról és Szent Istvánról; Pintér Mária Zsuzsanna: Szent István alakja a régi magyar drámai irodalomban; Szilárdfy Zoltán: Sajátos típusok a magyar szentek barokk kori ikonográfiájában; Knapp Éva: A Szent István-ikonográfia megújítási kísérletei a 17–18. századi sokszorosított grafikákban; Tüskés Gábor: Egy történelmi toposz a 16–18. századi egyházi irodalomban: Magyarország – Mária országa. *III. A recepció körei: a hagyomány szétterjedése és alászállása*: Szelestei Nagy László: Az erdélyi ferencesek Szent István-képe 17. századi prédikációkban; Szentmártoni Szabó Géza: „Hol vagy István király?” Richard Pražák: Szent István és az Árpád-házi királyok képe a régi cseh irodalomban; Sokcsévits Dénes: Szent István alakja a horvátoknál; Balogh F. András: Szent István alakja és a német irodalom történeti diskurzusának változása a 18–19. század fordulóján. Voigt Vilmos: Szent István alakja és a magyar folklór.

Imre Mihály: A Vizsolyi Biblia egyik forrása, Petrus Martyr. [Debrecen]: Tiszántúli Református Egyházkerület, cop. 2006. 156 p.

Pertus Martyr Vermigli (1500–1562) *In duos libros Samuelis Prophetae qui vulgo priores Libri regum apellantur D. Petri Martyris Vermilii Florentini ...* (Tiguri, excud. Christophorus Froschoverus, 1564) című munkájának egy példánya a debreceni Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtárában található. A kötet (amely egy kolligátum, első része Wolfgangus Musculus *Loci communes*) jelentőségét az abban lévő magyar nyelvű kézírásos szövegek adják. A latin szövegeket egybevetve a magyarral azt mondhatjuk, hogy a magyar fordítás általában szoros követi forrását. Összesen 25 fejezetből 451 verset teljesen vagy részlegesen fordított az ismeretlen fordító, megközelítőleg 540–550 sornyi szöveget. Ilyen terjedelmű bibliai szöveg kézíratos magyar fordítása ebből a századból másutt nem maradt ránk, ezért is tekinthetjük kiemelkedő jelentőségűnek Petrus Martyr kötetének bejegyzéseit. Imre Mihály szerint a szövegvizsgálat teljesen egyértelműen bizonyítja, hogy a könyvben lévő magyar nyelvű szövegek alapvetően megegyeznek a *Vizsolyi Biblia* szövegével. Feltételezhető, hogy a fordító az 1590 előtti egy-két évtizedben a Hegyalja és a Felvidék térségében tartózkodott, s tudomást szerzett a bibliafordítás munkálatairól, s abba belekapcsolódva annak maga is részesévé vált.

Kakucs Lajos: Santiago de Compostela: Szent Jakab tisztelete Európában és Magyarországon. Budapest.: METEM, 2006. 328 p. (METEM-könyvek, 52.)

Kakucs Lajos az úti élmények és a témával foglalkozó írások hatására döntötte el, hogy a nyugati szakirodalom számára megpróbálja összefoglalni a kelet-európai, s kiemelten a magyarországi Szent Jakab hagyományokat. Ezzel párhuzamosan arra törekedett, hogy a szent apostol tiszteletének összeurópai története mellett összefoglalja a Santiago de Compostela felé vezető zarándoklatok kialakulását és az ehhez kapcsolódó hagyományokat. A kutatási eredmények figyelembe vételével és a Szent Jakab, Szent Egyed, Szent Lénárd patrocíniumú templomok jelzésével utal a távoli Santiago de Compostela felé irányuló középkori zarándoklatokra és ezeknek a gyakran csak feltételezett útvonalaira. A kötet tartalma: Kelet-európai epizód; Szent Jakab kultuszának magyarországi elterjedése; A nyugat-európai zarándoklatok; Szent Jakab emlékek a középkori Magyarországon.

Kelemen Miklós–Saliga Irén: Az Unitárius Értesítő (1922–1945) és az Unitárius Élet (1948–2005) mutatója. Gond. Gergely Felicián és Zombori István. Budapest: METEM, 2006. 369 p. (METEM-könyvek, 57.)

Az Unitárius Értesítő és az Unitárius Élet az unitárius egyház két fontos folyóirata, melyek hittételek és jelentősebb egyházi események bemutatására vállalkoztak.

Kovács Zoltán: Az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár története a 11. századtól 1820-ig. Közread. Szepesi Zsuzsanna. Budapest: Seebergi Sasváry Z., 2006. 104 p.

Az esztergomi egyház írás-, könyv- és könyvtárkultúráját a 11. századtól kísérhetjük végig. A történeti események adják a szerzőnek a korszakolást: 1. a 11. századtól 1543-ig, Esztergom török uralom alá kerüléséig; 2. 1543-tól 1820-ig a nagyszombati tartózkodás a káptalannal együtt; 3. 1820-tól napjainkig újra Esztergomban. Jelen kötet az első két korszakot fogja át. A függelékben rövid megjegyzésekkel közreadja a könyvtárban őrzött 45 kódex jegyzékét.

Könyves műveltség Erdélyben. Szerk. Bányai Réka. Marosvásárhely: Mentor Kiadó, 2006. 268 p.

A Teleki Téka műhelye *Könyves műveltség Erdélyben* címmel 2004 szeptemberében tudományos ülésszakot rendezett Marosvásárhelyen. A kötet az elhangzott tanulmányok szerkesztett változatát adja közre, ezek közül néhány: *V. Ecsegy Judit*: Könyvek és könyvnyomtatók I. Apafi Mihály korában (1661–1690); *Verók Attila*: Az erdélyi szász polgárság 16–18. századi könyvjegyzékeinek olvasmánytörténeti tanulságai; *Baricz Ágnes*: Régi könyvek és használatuk. A könyvek használata és reprezentációs értéke Veresmarti Mihály 17. századi konvertáns prédikátor esetében; *Emődi András*: A pálos rend tövisi kolostorának könyvtára a 18. században.; *Rácz Emese*: A nagyenyedi Bethlen Könyvtár minorita gyűjteménye; *Biró Gyöngyi*: A kolozsvári unitárius intézményi könyvtárak története a 18. században; *Kurta József*: Vagyon egy énekes graduálja is az eklézsiának... Kézírtas graduálok az erdélyi református egyházközségi könyvgyűjteményekben; *Győrfi Dénes*: Bod Péterre vonatkozó dokumentumok a Nagyenyedi Bethlen Könyvtárban; *Dana Doltu*: Studii de ornitologie în ediții bibliofile din secolul al XVIII-lea prezente în patrimoniul Bibliotecii Brukenthal; *Brisson și Buffon*; *Gabriella Zsigmond*: Tipărituri englezești din secolul al XVIII-lea în colecția baronului Samuel von Brukenthal; *Olga Șerbănescu*: Tipărituri „Froben” în Biblioteca Muzeului Brukenthal din Sibiu.

Luxemburgi Zsigmond: művészet és kultúra 1387–1437: kiállítás: Budapest, Szépművészeti Múzeum, 2006. március 18–június 18. Szerk. Körber Ágnes; szöveg Papp Szilárd. Budapest: Szépművészeti Múzeum, 2006. 96 p.: ill.

A *Sigismundus – rex et imperator* címmel megrendezett kiállítás katalógusa. Peter Moraw: Monarchiák kontinense – Európa története 1380 és 1440 között. Draskóczy István: Luxemburgi Zsigmond és Magyarország. Marosi Ernő: Reformatio Sigismundi – Művészet és politikai reprezentáció Luxemburgi Zsigmond környezetében. I. Az Anjou örökség. II. Luxemburgi Zsigmond

portréja. III. Pecsétek és pénzek. IV. A sárkányos lovagok világa. V. Hatalom és diplomácia. VI. Utódok és emlékezet. VI. Zsigmond országának művészete: az internacionális gótika.

Lymbus: magyarságtudományi forrásközlemények: [2006]. Főszerk. Ujváry Gábor. Felelős szerkesztő: Kerekes Dóra. Budapest: Balassi Bálint Intézet: Klebelsberg Kuno Alapítvány: Magyar Országos Levéltár: Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság: Országos Széchényi Könyvtár, 2006. 363 p.

A kötet tartalma: *Füredér Balázs*: Magyar torta tizenkét személyre; *Pesti Brigitta*: *Jesuita practica* és A Pápista Római Vallás. Medgyesi Pál egy kötetéhez hozzáfűzött, kéziratos antijezsuitikák; *Viskolcz Noémi*: „az Szegény Urnak és az Nagyságos familiának örök emlékezetire” Esterházy Miklós nádor *castrum doloris*ának történetéhez; *Szabó András Péter*: Egy újabb adalék az *Innocentia Transylvaniae* megjelenését követő vitához; *Németh S. Katalin*: Székely László verses önéletírása; *Bujtás László Zsigmond*: Apáti Miklós egy ismeretlen verse a *Hortus Malabricus*ban (1698); *Kerekes Dóra*: Kéme vagy keresztény menekültek?; *Nagy Zsuzsanna–Fodor Zsuzsanna*: Magyar főurak levelei a zágrábi püspökökhöz (1611–1703); *Lázár Balázs*: Báró krajovai és topolyai Kray Pál tábornaszernagy végrendeletei; *Debreceni-Droppán Béla*: A Magyar Nemzeti Múzeum első magyar nyelvű szolgálati utasítása és házirendje (1845–1846); *Hermann Róbert*: Puky Miklós kormánybiztos iratai (1849. február 14.–június 22.); *Sas Péter*: Kedves István kolozsvári apát-plébános (1782–1864) végrendelete és naplója; *Seres Attila*: Példás összefogás vagy veszélyes precedens? Magyar diplomáciai jelentések a bukovinai Józseffalva leégéséről és újjáépítéséről (1939); *Ujváry Gábor*: Carl Heinrich Becker feljegyzése 1926. május–júniusi magyarországi látogatásáról; *Szentmártoni Szabó Géza*: Balassa Menyhárt, Balassa II. András és Balassa Zsuzsanna lappangó portréi. – Kutatási beszámoló: *Bessenyei József*: A Vatikáni Könyvtár Ottoboni gyűjteményének Ottob. Lat. 2746 jelzetű kódexe.

Magyar Katolikus Lexikon. XI. köt. Pob–Sep. Főszerk. Diós István. Szerk. Viczián János. Budapest: Szent István Társulat, 2006. LXXXVIII, 89–1019 p.

Magyar művelődéstörténeti lexikon. Középkor és kora újkor. V. Jordánszky-kódex–kolostorépítéset. Főszerk. Kőszeghy Péter. Budapest: Balassi Kiadó, 2006. 496 p.

A lexikon 5. kötetének címszavaiból: jóslás, jövevényszavak, Kájoni János, Káldi György, kalendárium, kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár, kálvária, kamalduliak, káptalani jelvény, karácsony, Károlyi Gáspár, kassai jezsuita egyetem, katolikus egyházi népének, katolikus egyházi zene, kegykép, keltezés, Kemény János, kenyér, képrombolás, kereskedelem, kereszt, keresztény időszámítás, kertművészet, a késmárki evangélikus kollégium könyvtára, királyi temetkezések, klarisszák, kódexfestés.

Magyar Művelődéstörténeti Lexikon VI: középkor és kora újkor: kolostorhálózat–Lestyán. Főszerk. Kőszeghy Péter. Budapest: Balassi Kiadó, 2006. 495 p.

A lexikon 6. kötetének címszavaiból: a kolozsvári jezsuita egyetem, a kolozsvári unitárius kollégium könyvtára, kommunikáció a másvilággal, konyha, kórház, koronázás, korvinakötések, kőfaragás, könyvbeszerzés, -tárolás, -nyilvántartás, könyvillusztráció, könyvkereskedelem, könyvkultúra és írásbeliség, körmenet, középkori falfestészet, középkori könyvfestészet, közigazgatás, közlekedés, lakóház, László király ikonográfiája, látomás, Legenda aurea, leltár,

Molnár Antal: A bátai apátság és népei a török korban. Budapest: METEM, 2006. (METEM-könyvek 56.) 169 p.

A kötet a hódolt Magyarország katolikus egyházi intézményeit és azok működését bemutató sorozat ötödik darabja. Molnár Antal ezúttal egy területileg és tematikailag is újszerű kérdést vizsgál: egy Tolna megyei apátság, pontosabban az apáti cím birtokosai és alattvalóik történetét a 17. században. A szerző a kanonoki réteg cím- és birtokszerző törekvéseinek kereteiben helyezi el a bátai apátság történetét. A pozsonyi káptalan levéltárában és más intézményekben feltárt

dokumentumokra építve mutatja be a bátai apátok birtokmegőrző törekvéseit, a jobbágyaikkal való kapcsolattartás technikáit, az adóztatás eredményeit és nehézségeit. Az apátság szerencsésen fennmaradt gazdag levéltára nemcsak a török kori Tolna, hanem általában a magyar egyházi intézményrendszer hódoltsági jelenlétének is fontos dokumentuma, így a forrásokat a szerző közzéteszi az okmánytárban.

A bátai apátság levéltára a magyar irodalomtörténet szempontjából is kiemelkedik a hódoltsági egyházi javadalmak közül. Bátához kapcsolódik az egyetlen, kifejezetten a hódoltsági hívekhez intézett katolikus vallási munka, Vörösmarti Mihály *Intő s tanító levél* (Pozsony, 1639) című könyve. A református prédikátorból lett apát kötelességének érezte a bátaiak térítését is.

Molnár János: A Szeged-Kálvin téri Református Egyházközség huszonöt éve, 1981–2006: évkönyv. Szeged: Szeged-Kálvin téri Ref. Egyházközség, 2006. 117 p.

Monok István – Buda Attila – Hapák József (fotó): A magyar bibliofília képeskönyve. Budapest: Korona Kiadó, 2006. 268 p.

Jelen kötet egyszerre könyv-, könyvtár- és olvasástörténeti kézikönyv, s egy gyönyörű képes album is. A színes fényképek a tulajdonosok könyveit, s tulajdonosi bejegyzéseiket mutatják meg; azt a beírást, amellyel a könyvekhez fűződő szoros kapcsolatukat, ragaszkodásukat is kifejezték. Egy általános olvasástörténeti bevezető után öt fejezetben olvashatunk a neves könyvgyűjtőinkről: 1) Az államalapítástól a XV. század végéig (pl. Szent István, Szent Gellért, Könyves Kálmán, Vitéz János, Janus Pannonius, Mátyás király); 2) Főpapi könyvgyűjtők a XVI–XVIII. századig (pl. Oláh Miklós, Telegdi Miklós, Mossóczi Zakariás, Batthyány József, Patáchich Ádám, Klimó György, Esterházy Károly, Batthyány Ignác); 3) Tudós könyvgyűjtők a XVI–XVIII. században (pl. Zsámboky János, Dudith András, Bél Mátyás, Bod Péter, Pray György); 4) Főúri könyvgyűjtők a XVI–XVIII. században (pl. a Batthyány-, a Nádasdy-, a Bethlen, a Rákóczi-, a Zrínyi-, az Esterházy-család, Széchényi Ferenc, Jankovich Miklós); 5) A XIX. és XX. század könyvgyűjtői (Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc, Eötvös József, Ráth György, Vámbéry Ármin, Babits Mihály, Borda Lajos).

Monok István–Hapák József (fotó): A bibliás Rákócziak. Az utószót írta: Dienes Dénes Budapest: Kossuth Kiadó, 2006. 131 p.

A Rákóczi-család 16–17. századi tagjai között több olyan személyt is találunk, akik jelentős mértékben támogatták a magyar és a magyarországi művelődéstörténetet: Rákóczi Zsigmond erdélyi fejedelem és családjának mindkét ágának tagjai aktív patrónusi tevékenységet fejtettek ki: a katolikus Pál, s fia László, valamint a református I. György és két fia, II. György és Zsigmond. A Rákóczi-család igen sokat tett a magyarországi kultúra felvirágoztatásáért. Monok István rekonstruálja, hogy milyen bibliakiadásokat és -kommentárokat ismerhettek meg a Rákóczi-család egyes tagjai (Rákóczi Zsigmond és az őt követő két generáció), melyek azok a Bibliák, amelyek máig őrzik kezük nyomát. A korabeli források nagyon szűkszavúak és töredékesek, a Rákóczi-család könyvtáráról teljes katalógus nem maradt fenn, így részleges összeírásokból, hagyatéki leltárakból, levelekből kell összeilleszteni az adatokat. Az igényes kivitelű kötetben olyan könyvekről láthatók fényképeket, amelyek a család tulajdonát képezték, s amelyekben bejegyzéseik is benne vannak; ebből a szempontból I. Rákóczi György emelhető ki, akinek szokása volt beírni kötetébe azt a dátumot, mikor az olvasásnak nekifogott, majd ez egyes könyvek végére a dátumot és a helyet, amikor és ahol az adott könyvet befejezte: „Anno 1624 20 die Mai az en keg(iel)mes istenemnek engedelmebeol vegeztem el ez keoninek olvasast Telkibanian 11 es 12 ora keozeot kiert legien aldat az eo niag neue mind eoreokeon eoreoke Amen Amen Amen”.

Nagy Márta: A bizánci ikontól a nyugati barokkig: tanulmányok a magyarországi görög diaszpóra egyházművészetéről = Apo tis vyzantines eikones os to dytiko mparok : meletes gia tin ekklesiastiki téchni tis ellinikis diasporas. Fotó: Dömötör Mihály. Budapest: Zuglói Görög Önkormányzat, 2006. 191 p.

A válogatás szempontjával az szolgált, hogy a magyarországi görögség és a velük szoros közel-ségben élő makedovalchok vallásgyakorlásával kapcsolatosan létrejött egyházművészeti tárgyak minél több típusa kerüljön bemutatásra: Görögök a Jászkunságban. Jászszági görög kereskedő szentföldi zarándoklata és zarándokikonja a 18. századból. Jászkunsági görög sírkőformák. Jankováczi Miklós fafaragómester egri műhely. Asszimilációs utak a magyarországi görög diaszpóra egyházművészetében. A magyarországi görög diaszpóra ikonfestészete a Sinák korában. Ortodox templomépítészet a 18. századi Magyarországon. Szent Heléna pálmaággal metabizánci ikonfestészetben. Krisztus, nagy Főpap ikonográfiai típus magyarországi megjelenéséről. Szent Naum ikonográfiája a ráckevei festőcsoport ikonjain.

Őze Sándor: A határ és határtalan: Identitáselemek vizsgálata a 16. századi magyar út-közzóna népességénél. Budapest: METEM, 2006. 365 p. (METEM-könyvek, 54.)

A kötetben megjelenő tanulmányok egy témakörhöz, a korai nemzettudat vizsgálatához kö-tődnek – írja a szerző bevezetőjében. Nem egy kultúra- és a tudatformáló közösségi elitet, hanem a végvárak katonaságának tudatát és más csoportokhoz való viszonyát vizsgálja. Időhatára azt a negyven évet fogja át (1526–1566), melyben a magyar társadalom még nem eszmél rá, hogy meg-változhatatlanul, hosszú időre végeggé válik a kényszerpálya. Földrajzi határként a török hó-doltságot választotta, ennek a határterületnek a kialakuló vallási-szellemi-identitásbeli mozgás-törvényeit ragadja meg. A tanulmányok három fő fejezetbe vannak rendezve: 1) A 16. századi magyar határvidék mozgástörvényei (pl. A „kereszténység védőpajza” vagy „Az üllő és verő közé szorult ország”; Adatok a reformáció elterjedéséhez a Nádasdy-uradalomban; A ferencesek és a reformáció kapcsolata a XVI. századi Magyarországon; Hadiprédikáció Magyarországon a 16–17. században Bornemisza Péter, Pázmány Péter, Tolnai Mihály és Nagyari József művei alapján); 2) Meghasonlított kereszténység és a határvidék (pl. Szegedi Kis István és a katonák; A török és Wittenberg, a hódoltsági reformáció iszlámképe); 3) Apokaliptika és nemzeti mítoszok (Apokaliptika és nemzettudat a 16. századi Magyarországon; Mámor, mítosz, amnézia).

The register of a convent controversy, 1517–1518: Pope Leo X, cardinal Bakócz, the Augustinians and the observant Franciscans in contest = A körmendi kolostorper jegyzőkönyve, 1517–1518: X. Leó pápa, Bakócz bíboros, az ágostonosok és az obszerváns ferencesek vitája. Ed. by Gabriella Erdélyi. Budapest; Rome: PPKE Egyháztört. Kutcsop., 2006. LXXXVII, 228 p., [10] t. (História könyvtár. Okmánytárak) (Bibliotheca Historiae Ecclesiasticae Universitatis Catholicae de Petro Pázmány Nuncupatae. Ser. 1., Collectanea Vaticana Hungariae. Classis 2., 1.)

A vatikáni könyvtárból került elő az a kötet, amely a körmendi kolostorért egykor folyt peres-ke-dés jegyzőkönyve. A per főszereplői a kolostor régi lakói, az Ágoston-rendi remeték voltak. 1517-ben Bakócz Tamás bíboros, esztergomi érsek hanyag és botrányos életükre hivatkozva vizs-gálatot indított ellenük. Rövid időn belül el kellett hagyniuk a kolostort, helyükre a ferencesek ér-keztek. Az ágostonosok az Apostoli Szentszékhez fordultak kolostoruk visszaszerzése érdekében. Fellebbezésük hatására X. Leó pápa elrendelte az ügy helyi kivizsgálását. A jegyzőkönyvet olvas-va nemcsak a barátok, hanem a körmendi és környékbeli lakosság mindennapi életéről és vallási kultúrájáról is sok mindent megtudhatunk.

Regnier, Adolphe: Szent Márton élete. Repr. kiad. [Budapest]: Barnaföldi G. Archivum, [2006]. 196 p.

Szent Márton 316/317 körül pogány római családban született a pannoniai Sabariában, Szombathelyen. 15 éves korában besorozták a római hadseregbe, majd Galliába ment, ahol meg-keresztelkedett, s kilépett a hadseregből. 371/372-ben tours-i püspökké választották. Minden év-

ben sorra látogatta a vidék egyházközségeit. Újszerű kezdeményezésével a felkeresett tanyákat és falvakat kezdetleges egyházközségi hálózatba szervezte. Tours-i sirja híres zarándokhely.

Regula oculorum: fotográfiák bencés szerzetesek hagyatékából: photographs from the legacy of Benedictine monks. Szerkesztői és az utószó szerzői Bogdán Melinda, Bán András. Pannonhalma: Pannonhalmi Főapátság, 2006. 109 p.

A *Regula oculorum* nemcsak a képalkotó bencés gondolkodásmódot jelenti, hanem olyan esztétikai minőséget is, amely a képtapasztalás meditatív lehetőségét adja a szemlélőnek. A válogatás az összeállítók reményei szerint olyan „optikai ingerlő”, amely contemplatióra bírja a nézőt.

A Sárospataki Református Kollégium Gimnáziumának és Általános Iskolájának jubileumi évkönyve. Összeáll. Sinkóné Tóth Zsuzsanna. Sárospatak: Sárospataki Református Kollégium Gimnázium és Általános Iskola, 2006. 126, [2] p., [16] t.

Készült az iskola fennállásának 475. évfordulója tiszteletére, mely az iskola jelenét is múltját mutatja be rövid írásokkal, színes fényképekkel.

Schmitz, Philibert: A bencések civilizációs tevékenysége. Pannonhalma: [Pannonhalmi Főapátság], 1998-. 3. köt. A kezdetektől a XII. századig. 2006. 483 p. (Rendtörténeti füzetek, 10.)

Első könyv: művészeti tevékenység: építészet, szobrászat, festészet és miniatura, ötvösművészet és zene. Második könyv: a bencés lelkiség: liturgia, a mise és a zsoltózsa, a liturgikusok, a bencés lelkiség: általában és a szokások, a 12. század egyházi szerzői, lelkiségi szerzők a 13. századtól a Trentói Zsinatig, a Trentói zsinattól a 18. század végéig terjedő időszak szerzői, a 19. és a 20. század lelkiségi szerzői.

A két kötet szerves egységet képez, azonos korhatáron belül mozog. Az első témája a bencések gazdasági és szellemi tevékenysége.

Sólymos Szilveszter: Gyórszentmártoni olvasókönyv az 1650–1950 közötti korból. Pannonhalma: [Pannonhalmi Főapátság], 2006. 466 p.

Sajátos jellegű olvasókönyvet olvashatunk, írja a bevezetőben Sólymos Szilveszter, hiszen a könyv a település múltjának 300 évébe kíván némi betekintést nyújtani. Egy-egy jelenetet villant fel, s ezen kis írások képezik a történelmi olvasókönyvet. A kötet fejezetei: Vázlatos képek a múltból. Indul az élet a török után – telepítések, szabályzatok. Gyórszentmártoni végrendeletek a 17–18. századból. Panaszlevelek, kérelmek az Urasághoz. Szerződések és érdekelletettek az apátság és a város között. Igazságszolgáltatás, börtönügy. Babonák – betlehemezés – népszokások. Élet a 18. században három perjelnapló és egy pincefelügyelő írásai tükrében. Az egyházi élet: templomok és hitélet. Az iskola Gyórszentmártonban. Közigazgatás – közsélet Gyórszentmártonban. Kultúra – újságok – egyletek. Orvos és gyógyszerár. A mindennapi élet: kellékek és árak. Iparosok és kereskedők Gyórszentmártonban (Ress Árpád közlése). Gyórszentmártont érintő néhány kiragadott esemény a 19. századból, főleg a perjelnaplókból. Gyórszentmártoni születésű bencések. Gyórszentmártoniak visszaemlékezései szülőfalujukra. Gyórszentmárton helység pecsétjei.

Sümei György: Szakrális emlékek a Duna-Tisza közéről. Fotók: Dömötör Mihály. Budapest: METEM, 2006. 247 p. (METEM-könyvek, 55.)

Kiskunsági madonnák – A plasztikai kör darabjainak előkerülési helyei főként a Kiskunság déli részén, illetve a Jászságban találhatóak. Az alsó Kiskunságba jutott katolikus népesség lehet az egyedüli használó közege a szobroknak. A Kiskunsági madonnák alapkérdései: mikor és hol készültek, kik voltak a készítőik, és megrendelőik, hol és hogyan használták őket, milyen formabeli változatosságot mutatnak a típuson belüli altípusok és osztályaik, milyen képekhez, mintaképekhez, szobormintákhoz állnak legközelebb, hogyan változott elnevezésük, milyen korban nevezhetők meg a rokonemlékek. A Kiskunsági madonnák használói a katolikus jászok, a

Jászságból betelepült alsó kiskunsági népesség. A szobrok előkerülési helyeit figyelembe véve feltehető, hogy a Jászságban is használták őket, sőt, készíthettek ott is ilyeneket. A szoborcsoport használatát, elhelyezése tekintetében három színteret különböztethetünk meg, a legnagyobb számban a magánszféra, a magánajtatosság, a katolikus népesség közvetlen lakókörnyezet fogadta be és őrizte meg a szobrokat.

Szabó Ádám: Pannoniciani sacerdotēs: a szervezett vallási élet principatuskori vezetői. Pécs: PTE BTK ÓRT, 2006. [4], 294 p. (Specimina nova dissertationum ex Instituto Historiae Antiquae et Archaeologiae Universitatis Quinqueecclesiensis. Supplementum, 6.)

Az alábbi összeállítás alapvetően a feliratos forrásanyagot tartalmazza. Feltárja általánosabb összefüggéseiket és időrendben, tematikusan és területileg összegzi őket, ezzel is segítséget nyújtva a további kutatásoknak. A kötetben csak a jogilag szabályozott rendszerben létező papi tisztségek pannoniai viselőiről van szó – ők a maguk közegeiben papi testületet képeztek vagy képviseltek, és hivatalaik egy-egy város és tartomány, ill. később tartományok vallási intézményeit, azoknak személyi részét alkották. A pannoniai tartományok és városok principatus-kori vallási életét irányító papságról összefoglaló munka még nem készült, ezt a hiányt szeretné a kötet pótolni. Négy fejezetben tárgyalja a feliratos források által megismert személyeket, a tartományok és a városok papságát: 1) a forráshelyzetet és a papi személyek életútját mutatja be; 2) az egyes papi tisztségek általános pannoniai jellemzőinek részletezése következik; 3) a pannoniai tartományok városainak papságáról szól; 4) a tartománygyűlések és a tartományi főpapok történetét tartalmazza.

Szakács Béla Zsolt: A Magyar Anjou legendárium képi rendszerei. Budapest: Balassi, cop. 2006. 321 p., [32] t.

A Magyar Anjou Legendárium a középkori Magyarország egyik leggazdagabban díszített kódexe volt, mely mára Amerikától Oroszorszáig, négy ország hat gyűjteményébe szóródott szét. A jelenleg ismert 58 legendát hatodfélszáz képen bemutató luxuskézirat az ikonográfiai kutatás máig kimerítetlen kincsesbányája. A monográfia a teljes kódex feldolgozását nyújtja három szinten: megvizsgálja a szentek kiválasztásának szempontjait, az egyes legendák ikonográfiai sajátosságait, és a rendszeresen visszatérő képtípusok jellegzetességeit. A Legendárium olyan világi vagy nem skolasztikus beállítottságú egyházi réteghez köthető, amelyik fogékony a vallásosság új jelenségeire, és amelynél a kódex kontemplatív és didaktikus vonásai nem tévesztenek célt. Kivitelezését olyan gazdagság jellemzi, amely élesen megkülönbözteti valamennyi rokon képes kódextól. 14. századi könyvfestészetünk e kiemelkedő emléke ezáltal a magyar Anjouk udvari kultúrájára, szellemi beállítottságára is fényt vethet. Létrejötté annak köszönhető, hogy az új vallásosság, az újszerű képfelfogás és az udvari reprezentáció igényeinek egyaránt eleget tett.

Szegedi Kis István Református Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium jubileumi évkönyve, 1552–2002. Szerk. Szabó Endréné. [Békés]: Szegedi Kis István Református Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium, [2006].

Az iskola jubileumi kötetében az iskolatörténeti írások, visszaemlékezések olvashatók, valamint összeállítások a diákok, a tanárok, valamint az iskola életéről.

Szilágyi István: A selmecbányai kálvária és ábrázolásai. Sajtó alá rend. Zombori István. Budapest: METEM, 2006. 76 p.

Selmecbánya (Schemnizium, Schemnitz, Banská Štiavnica) az egyik legfontosabb alsó-magyarországi bányavárosunk volt, ma Szlovákiához tartozik. A város északkeleti részén, a zárt várostesten kívül épített, máig fennálló kálvária a maga korának egyik legnagyszerűbb alkotása. Számos leírás és ábrázolás maradt fenn róla, ezek azonban csak általános jellegű tájékozódásul szolgálnak. A ma ismert Kálvária-együttes részletes ikonográfiai elemzésétől beható helyszíni vizsgálatok hiányában a szerzőnek el kellett tekinteni. Az épületek, azok elrendezése, teljesen el-

pusztult külső- és csak részben fennmaradt belső díszítései, berendezései mellett az ikonográfia egységéhez azok a hordozható szobrok és más mobil tárgyak is hozzátartoztak, amelyek ma valószínű már hosszú munkával sem volnának felkutathatók. Ikonográfiai szempontból a figyelmet a szerző szerint főleg a stációk ábrázolásaira kell fordítani, hiszen ezek a kálvária legkarakteresebb elemei, s bizonyos kapcsolatok ezek összehasonlító vizsgálatával valószínűsíthetők. A kötetben a Kálvária ábrázolásainak felsorolása szerepel.

Terei György: Kána falu Árpád-kori temploma és temetője: Budapest, XI. kerület, Kőérberek-Tóváros = Die Arpaden-Zeitliche Kirche mit Friedhof des Dorfes Kána. Budapest: [KÖH], 2006. 16 p. (Régészeti értékeink, 16.)

2003 szeptemberében kezdődött meg a régészeti feltárás Budapest délnyugati részén, a XI. kerületben. A közel két éves munka folyamán a területen az újkőkortól a középkorig 8000 különböző korú tárgy és 1077 középkori sír került elő. Az Árpád-kori emlékek feltárása során 15–16 hektár nagyságú falu bontakozott ki, melynek közel kétszáz földbe mélyített házát, több száz kemencéjét, tároló és hulladékgyűjtő, valamint házakat, telkeket elválasztó árkokat sikerült feltárni. A faluról közvetlen okleveles adattal nem rendelkezünk. Az 1325-ben kiadott Nevegy falu határleírásában szerepel a terület Kána megnevezéssel. A középkori Kána falu Árpád-kori temploma és templom környéki temetője 2004 óta egyedi műemléki védetség alatt áll.

A Tiszáninneni Református Egyházkerület babiloni fogsága: dokumentumok, 1948–1957. Szerk. Baráth Béla, Dienes Dénes, Misák Mariann. Miskolc; Sárospatak: Tiszáninneni Ref. Egyházker., 2006. 154 p.

A Tiszáninneni Református Egyházkerület megszüntetésére vonatkozó dokumentumokat gyűjtötték össze a kötet szerkesztői: A miskolci lelkipásztorok memoranduma, 1956. szeptember 24. Tervezet a Tiszáninneni Egyházkerület önállóságának visszaállítása érdekében hozandó zsinat tanácsi határozatra nézve, 1956. november 28. Kivonat a Magyarországi református Egyház Zsinati Tanácsa 1956. december 21-én Budapesten tartott ülésének jegyzőkönyvéből. Körlevél a Tiszáninneni Egyházkerület Elnökségétől, 1956. december 29. Jogi állásfoglalás Enyedy Andor püspök tisztségbe való visszahelyezésével kapcsolatosan, 1957. január 8. A Selyebi Református Egyházközség felterjesztése, 1957. január 23. A kötet a diabolikus természetű diktatúra ellen felkelt magyar nép forradalmának és a Tiszáninneni Református Egyházkerület önállósága visszaállításának 50. évfordulóján jelent meg.

Toma: Historia Salonitanorum pontificum atque Spalatensium = History of the bishops of Salona and Split. Ed., transl. and annot. by Damir Karbic, Mirjana Matijević Sokol and James Ross Sweeney; latin text by Olga Perić. Budapest; New York, [N.Y.]: CEU Press, 2006. XLIV, 404 p. (Central European medieval texts, 4.)

Valter Ilona: Rómer Flóris Ferenc (1815–1889). Budapest: Építésügyi Tájékoztatási Központ Kft., 2006. 35 p. (A magyar műemlékvédelem nagyjai. Életrajzok, visszaemlékezések I.)

Rómer Flóris a 19. század nagy polihisztorainak egyike, aki biológus, természetbúvár, numizmata, epigráfus, heraldikus, művészettörténész volt egy személyben, s benne tiszteljük a műemlékvédelem és a magyar régészet egyik megalapítóját.

Varga Júlia: A Nagyváradi Jogakadémia (1780–1848) és a püspöki szeminárium (1741–1848) hallgatósága. Budapest: ELTE Lvt., 2006. 327 p. (Felsőoktatástörténeti kiadványok, 4.)

A Nagyváradi Jogakadémia, mint a váradi tankerület élén álló legmagasabb fokú képzést nyújtó tanintézet, lehetőséget biztosított a régió nemesi és tehetősebb polgári rétegeiből származó ifjai számára, hogy gimnáziumi tanulmányaik befejezése után vagy csak belekóstolnak a felsőbb ismeretekbe, vagy azokat alaposan el is sajátítják. 1780 novemberében nyílt meg a régi püs-

pöki palotában, a jogi fakultás 1788. június 3-ai rendeletével hozta létre a Helytartótanács. Ezentúl a bírói és a közigazgatási hivatalok elnyerésének alapfeltétele a jogi tanfolyam szabályszerű elvégzése – szól az alapítás indoklásában. Varga Júlia a vizsgált időszakból összesen 4356 diák adatait gyűjtötte össze. A 18. század elején a váradi egyházmegye alsópapságának képzése Kassán folyt. Ezen akart változtatni Csáky Miklós püspök, aki a legfontosabb feladatának tartotta egyházmegyéje számára egy saját papnevelő intézet létrehozását. A szeminárium az 1741/42 tanévben indult meg. Patachich Ádám püspök újjászervezte a szemináriumot, s egy könyvtár felállításával is segítette az oktatást. 1784-ben II. József elrendelte az egyházmegyei szemináriumok megszüntetését, de hat év múlva, 1790-ben újraindulhatott a papképzés. 509 teológus hallgató nevét és adatait sikerült összegyűjteni.

Vásárhelyi Judit, P.: Szenci Molnár Albert és a Vizsolyi Biblia új kiadásai: Előzmények és fogadtatás. Budapest: Universitas, 2006. 245 p. (Historia litteraria 21.)

Molnár Albertben is megfogalmazódott a magyar nyelvű biblia kiadásának gondolata; először Johann Piscator munkáját szerette volna lefordítani magyar nyelvre, s ideálisnak azt tartotta volna, ha az a zsolttárokkal és a katekizmussal együtt jelenik meg. Hamarosan rájött, hogy szükségtelen a fordítás, elég csak néhány helyen „megjobbítania” a *Vizsolyi Bibliát*, és az újrakiadásnál figyelembe kell vennie a németországi kálvinista bibliai filológia legkorszerűbb alapmunkáit. 1608-ban megjelent a *Hanaui Biblia*, a Vizsolyi Biblia javított kiadása, immár negyedréti formátumban. Molnár Károlyi Gáspárt és munkáját tiszteletben tartva hajtott végre kisebb módosításokat: egységesített és kiegészített, s ha szükséges volt, a teljesség érdekében fordított is. Az újabb magyar nyelvű Biblia kiadásának kedvező fogadtatása volt mind Magyarországon, mind Németországban. Újdonságnak számított, hogy 1607-ben megjelent *Zsoltárkönyve* (*Psalterium Ungaricum*) és *Kis Katekizmus*a biblia kiadásába is bekerült. Igen hamar elfogyott az 1500 példány (akárcsak korábban Károlyi bibliafordítása, amely 700–800 példányban jelent meg), így szükségessé vált az újabb kiadás. Az *Oppenheimeri Biblia* 1612-ben jelent meg (2000 példányban), immár nyolcadréti, „kisdéd formában”; így csökkent az ára, s könnyebben lehetett hordozni is. A Biblia ezen harmadik kiadásával olyan kötetet adott a hívek kezébe, amelyben együtt voltak olvashatóak a Biblia könyvei, a zsolttárok, a keresztyén hit igazságai, valamint az egyházi szertartások formái és szabályai: a Psalterium után ugyanis beillesztette a magyar nyelvre fordított, teljes Heidelbergi Kátét és a pfalzi rendtartást.

A világ vallásai. Bevezető: Seán McLoughlin. [Budapest]: Ventus Libro, cop. 2006. 320 p. (Forráskönyvek)

A színes fényképekkel illusztrált kis kötet a vallásokat földrajzi elrendezésben mutatja be: Ázsia, Afrika, Amerika, Közel-Kelet, Európa, Csendes-óceán.

Viskolcz Noémi: Reformációs könyvek: Tervek az evangélikus egyház megújítására. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár–Universitas, 2006. 376 p. (Res libraria 1.)

Viskolcz Noémi könyvében arra vállalkozik, hogy egy olyan érdekes csoport intellektuális életre világítson rá, amely a XVII. század első felében az egyházak által oly jelentősen befolyásolt civilizációs normáknak ellentmondott, azokat kritizálta és megszegte, s bírálatát röpiratokba és traktátusokba foglalva próbálta terjeszteni. A XVII. századi protestáns egyháztörténet egy marginálisnak tűnő, de mégis jelentős hatást gyakorló radikális rétegnek eszmévilágát és főként olvasmányait vizsgálja az 1630–1640-es években. A jelenség szorosan összefügg a „XVII. század válsága” paradigmával, melyet csak leszűkített értelemben, az evangélikus egyház XVII. század első felében bekövetkezett krízisére alkalmaz. Ez az elméleti keret adott lehetőséget, hogy az adatáradatot beépítve az eddigi képbe, tágabb eszmetörténeti összefüggések értelmezésére és értelmezésére is vállalkozzon. A kötetben részletesen foglalkozik az evangélikus vallású Johann Permeierrel, műveivel, s a hozzá kapcsolódó kéziratokkal; ezek gazdagon tartalmaznak információkat olvasmányokra és könyvekre vonatkozóan. A szerző összefoglalást ad a korabeli protestáns cenzúrázási technikákról, s arról, hogy hogyan terjedtek a tiltás ellenére is a könyvek. Eb-

ben az egységben kiemelkedő jelentősége van a kiadónak, Matthaeus Meriannak. A kötetben kitér Johann Arndt 1642–1643-as frankfurti Postillájának Permeier által vezényelt és Pozsonyból finanszírozott kiadástörténetére is.

A zirci Reguly Antal Műemlékkönyvtár. Szöveg: Urbán Gusztávné. Fotók: Hapák József. Budapest: Országos Széchényi Könyvtár–Reguly Antal Műemlékkönyvtár, 2006. 32 p.

A műemlékkönyvtárak feladata, hogy a jelentősebb régi könyvgyűjteményüket eredeti helyükön és lehetőleg eredeti elrendezésükben őrizték meg és mutassák be. A Reguly Antal Műemlékkönyvtárnak is ez az elsőrendű célja. A 12. századi alapítású zirci monostor a 16. században a törökök terjeszkedése és a végvári küzdelmek miatt több mint 150 évre teljesen elnéptelenedett. 1659-ben a zirci apátság birtokait az alsó-ausztriai lilienfeldi apátság szerezte meg, apátja 1701-ben pénzbeli megváltás ellenében átadta Zircet a sziléziai Heinrichau (ma Henrykow, Lengyelország) apátjának. Az első 13 házat a Sziléziából küldött német telepesek 1701–1704 között építették, amelyek a Rákóczi-szabadságharcban leégtek. 1715 és 1718 között ismét elkészült 28 lakóház, s ettől kezdve Zirc fejlődése töretlen. Az új rendházat a régi apátság romjainak közelében építették fel 1727–1733 között. A terveket Witwer Atanáz, tiroli származású karmelita szerzetes-építész készítette. A munkát előbb bécsi, majd budai kőművesek végezték. A monostornak 1814-től volt saját apátja Dréta Antal személyében. A könyvtár története az apátság történetével alakult. A Sziléziából hozott könyvek képezték az állomány alapját. Az 1815-ben készített első katalógus 3800 címer sorol fel. A könyvtár állománya, lelkes könyvtárosainak köszönhetően (Szabó Ottmár nevét emelhetjük ki) a XX. század elején már 60.000 kötetre nőtt. 1950-ben a ciszterci rend működését is betiltotta az államhatalom. 1989-től teljes egészében a Ciszterci Apátság tulajdona az épület. 1953 óta a zirci könyvtár felügyeletét az Országos Széchényi Könyvtár látja el. 1955-ben nevezték el e könyvtárat Zirc szülöttjéről, a neves nyelvudósról, etnográfusról, Reguly Antalról.